

Nr 25.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 5 mars 1954 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 200, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

1) Lag

om ändring i rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, *dels* att 1 kap. 5 och 11 §§, 6 kap. 1 §, 17 kap. 5 och 9 §§, 19 kap. 1 och 7 §§, 20 kap. 15 §, 30 kap. 6, 7 och 12 §§, 36 kap. 5 §, 48 kap. 1 och 4 §§, 49 kap. 4 §, 50 kap. 21 och 22 §§, 51 kap. 22 § samt 59 kap. 5 § rättegångsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att 48 kap. 5 § samma balk skall upphöra att gälla.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

1 KAP.

5 §.

I tingslag — — — — — deras antal.

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och förekommer i målet ej anledning, att målsägande finnes, eller hålles syn å stället utom huvudförhandling, vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, eller utom ansvar för sådant brott även enskilt anspråk i anledning av brottet, vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden. Vad nu sagts skall ock gälla för det fall att i straffsatsen tillika ingår svårare straff än böter men sådant straff med hänsyn till vad som anförts vid åtalets väckande icke ifråga-

¹ Senaste lydelse, se beträffande 19 kap. 1 § SFS 1948:453 och beträffande 49 kap. 4 § SFS 1947:616.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

kommer för gärningen och ej heller sedermera finnes böra ådömas. Hålles syn å stället utom huvudförhandling, vare häradsrätten ock domför med tre i nämnden.

Häradshövdingen fördele — — — — — inom nämnden.

11 §.

Rådhusrätt vare — — — — — nu sagts.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, vare rådhusrätt dock domför med en lagfaren domare. *Lag samma vare i fråga om huvudförhandling och syn å stället i brottmål, om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och i målet ej förekommer anledning, att målsägande finnes.*

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, vare rådhusrätt dock domför med en lagfaren domare. *Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, eller utom ansvar för sådant brott även enskilt anspråk i anledning av brottet, vare jämväl vid huvudförhandling och syn å stället rådhusrätt domför med en lagfaren domare. Vad nu sagts skall ock gälla för det fall att i straffsatsen tillika ingår svårare straff än böter men sådant straff med hänsyn till vad som anförts vid åtalets väckande icke ifrågakommer för gärningen och ej heller sedermera finnes böra ådömas.*

6 KAP.

1 §.

Protokoll skall — — — — — mål särskilt.

Över handläggning — — — — — häller protokoll.

Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och har den tilltalade erkänt gärningen, må i sådant mål i stället för protokoll föras anteckningar en-

är i mål, som rör allenast ansvar för brott, vid huvudförhandling häradsrätt domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare och har den tilltalade erkänt

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

ligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Konungen.

gärningen, må i sådant mål i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Konungen.

17 KAP.

5 §.

Handläggas i — — — — — den talan.

Äro i mål, vari talan föres om fullgörelse, såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek stridiga och finnes med hänsyn till utredningen lämpligt, att dessa frågor avgöras var för sig, må på *kärandens* begäran särskild dom givas över skyldigheten att fullgöra.

Äro i mål, vari talan föres om fullgörelse, såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek stridiga och finnes med hänsyn till utredningen lämpligt, att dessa frågor avgöras var för sig, må på *parts* begäran särskild dom givas över skyldigheten att fullgöra; *mot kärandens bestridande må sådan dom ej givas med mindre synnerliga skäl äro därtill.*

Då särskild — — — — — laga kraft.

9 §.

Innan dom — — — — — stadgar därom.

Då huvudförhandling — — — — — domens meddelande.

Vad nu — — — — — muntlig förberedelse.

Avgöres eljest mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast *dagen förut* avsändas till parterna *och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet.*

Avgöres eljest mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast *samma dag* avsändas till parterna.

Avkunnande av — — — — — av fullföljdshänvisning.

19 KAP.

1 §.

Laga domstol — — — — — sig, behörig.

Är, då — — — — — uppehåller sig.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Åtal för brott må ock upptagas av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, om *dena* med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

Åtal för brott må ock upptagas av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, *eller rätten i den ort, där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig*, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

7 §.

Har, sedan stämning delgivits den misstänkte, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, vare domstolen ändå behörig.

Har allmänt — — — — — förordnar annat.

20 KAP.

15 §.

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan *och har han icke biträtt åtalet eller eljest fört talan jämte åklagaren*, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

30 KAP.

6 §.

Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och har den tilltalade erkänt gärningen, må domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må ock utfärdas i förenklad form. Närmare bestämmelser därom meddelas av Konungen.

Är i mål, som rör allenast ansvar för brott, vid huvudförhandling häradsrätt domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare och har den tilltalade erkänt gärningen, må domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må ock utfärdas i förenklad form. Närmare bestämmelser därom meddelas av Konungen.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

7 §.

Innan dom — — — — — stadgar därom.

Då huvudförhandling — — — — — domens meddelande.

Avgöres mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast *dagen förut* avsändas till parterna *och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet*.

Avgöres mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast *samma dag* avsändas till parterna.

Avkunnande av — — — — — av fullföljdshänvisning.

12 §.

Beslut under rättegången, mot vilket talan ej må föras särskilt, skall genast gå i verkställighet. Vad nu sagts gälle ock beslut, varigenom rätten avvisat ombud, biträde eller försvarare eller utlåtit sig angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part, eller angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., eller bestämt, att förmån av fri rättegång skall upphöra, eller till biträde eller försvarare utsett annan, än part föreslagit. Rätten äge, när skäl äro därtill, i beslut, varigenom föreläggande meddelats part eller annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, förordna, att beslutet må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft.

Beslut under rättegången, mot vilket talan ej må föras särskilt, skall genast gå i verkställighet. Vad nu sagts gälle ock beslut, varigenom rätten avvisat ombud, biträde eller försvarare eller utlåtit sig angående *ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående* ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part, eller angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., eller bestämt, att förmån av fri rättegång skall upphöra, eller till biträde eller försvarare utsett annan, än part föreslagit. Rätten äge, när skäl äro därtill, i beslut, varigenom föreläggande meddelats part eller annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, förordna, att beslutet må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft.

Är särskild — — — — — den gällande.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

36 KAP.

5 §.

Ämbets- eller tjänsteman — — — — — iakttaga tystnad.

Ej heller må advokat, läkare, barnmorska eller deras biträden höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill.

Ej heller må advokat, läkare, tandläkare, barnmorska eller deras biträden höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill.

Rättegångsombud, biträde — — — — — må yppas.

Utan hinder — — — — — två år.

Om tystnadsplikt — — — — — särskilt stadgat.

48 KAP.

1 §.

Skall allmänt åtal äga rum för brott, varå allenast böter kunna följa, dock ej normerade böter, äge åklagaren, i stället för att väcka åtal, till godkännande förelägga den misstänkte det straff åklagaren anser brottet förskylla. Ej må strafföreläggande avse dagsböter utöver *tjugu*. Är brottet förenat med egendoms förverkande eller annan sådan påföljd, skall ock den påföljden föreläggas den misstänkte till godkännande. Är fråga om flera brott, må föreläggande ej givas, med mindre det sker gemensamt för alla brotten.

Strafföreläggande må ej användas, om den misstänkte är under aderton år och ej heller om anledning förekommer, att målsägande finnes.

Skall allmänt åtal äga rum för brott, varå allenast böter kunna följa, dock ej normerade böter, äge åklagaren, i stället för att väcka åtal, till godkännande förelägga den misstänkte det straff åklagaren anser brottet förskylla. Ej må strafföreläggande avse dagsböter utöver *fyrtio*. Är brottet förenat med egendoms förverkande eller annan sådan påföljd, skall ock den påföljden föreläggas den misstänkte till godkännande. Är fråga om flera brott, må föreläggande ej givas, med mindre det sker gemensamt för alla brotten.

Strafföreläggande må ej användas, om anledning förekommer, att målsägande finnes.

4 §.

Godkänner den misstänkte strafföreläggande, som avser böter ome-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

delbart i penningar till högre belopp än etthundra kronor, skall föreläggandet underställas prövning av den rätt, som är behörig att upptaga åtal för brottet. Aklagaren har att ofördröjligen till rätten överlämna föreläggandet jämte utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen, om sådan ägt rum, samt övriga handlingar i ärendet.

Finnes för prövning av föreläggandet den misstänkte eller annan böra höras, äge rätten förordna därom på sätt den finner lämpligt.

Överensstämmer föreläggandet med lag och är det förelagda straffet ej uppenbart för högt eller för lågt, skall rätten fastställa föreläggandet; är straffet uppenbart för högt, må det nedsättas. I annat fall skall föreläggandet undanröjas. Mot rättens beslut må talan ej föras.

5 §.

Straffföreläggande, som fastställts av rätten eller, då rättens fastställelse ej erfordras, godkänts av den misstänkte, gälle som dom, vilken vunnit laga kraft.

4 §.

Straffföreläggande, som godkänts av den misstänkte, gälle som dom, vilken vunnit laga kraft.

49 KAP.

4 §.

Talan mot — — — — — om rätten

1. avvisat ombud — — — — — eller försvarare;	
2. ogillat tredje — — — — — i rättegången;	
3. förelagt part — — — — — eller besiktning;	
4. utlåtit sig angående ådömande — — — — vållad kostnad;	
5. utlåtit sig angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient;	5. utlåtit sig angående ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare,

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

vittne, sakkunnig eller annan, som
ej är part eller intervenient;

6. utlåtit sig i — — — — — 25—28 kap.; eller
7. avslagit begäran — — — — — part föreslagit.
Särskild talan — — — — — rätteligen gjorts.

50 KAP.

21 §.

Hovrätten äge — — — — — är ogrundad.

Rör målet allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke till femhundra kronor, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vid beräkning av värdet må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

Rör målet allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke till ettusenfemhundra kronor, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vid beräkning av värdet må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

Mål, vari — — — — — ej erfordras.

För prövning — — — — — ej erforderlig.

22 §.

Då hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, skola, om det erfordras, parterna erhålla tillfälle att skriftligen utveckla sin talan.

Har hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, och finnes ej uppenbart, att parterna redan slutfört sin talan, skall tillfälle därtill lämnas dem.

Utan hinder — — — — — äga rum.

51 KAP.

22 §.

Då hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, skola, om det erfordras, parterna erhålla tillfälle att skriftligen utveckla sin talan.

Har hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, och finnes ej uppenbart, att parterna redan slutfört sin talan, skall tillfälle därtill lämnas dem.

Utan hinder — — — — — äga rum.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

59 KAP.

5 §.

Straffföreläggande, som fastställts av rätten eller, då rättens fastställelse ej erfordras, godkänts av den misstänkte, skall på besvär av den som föreläggandet avser undanröjas; godkänts av den misstänkte, skall på besvär av den som röjas: föreläggandet avser undanröjas:

1. om godkännandet — — — — — giltig viljeförklaring;
2. om vid — — — — — ogiltigt; eller
3. om föreläggandet — — — — — med lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954; dock skall även därefter äldre lag gälla i fråga om underställning av straffföreläggande, som godkänts förelagens ikraftträdande.

2) L a g

**om ändrad lydelse av 51 och 73 §§ militära rättegångslagen
den 30 juni 1948 (nr 472).**

Härigenom förordnas, att 51 och 73 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

51 §.

Avvisas ej — — — — — genom beslut.

Vid avgörandet skall häradsrätt stadse vara domför med tre i nämnden samt rådhusrätt äga den sammansättning som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling. Vad i 1 kap. 11 § rättegångsbalken stadgas därom att rådhusrätt vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare äger ej tillämpning i mål som avses i denna paragraf.

73 §.

Åtal i militärt brottmål må ock upptagas av rätten i den ort där brottet tagas av rätten i den ort där brottet

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

tet förövades *eller av* den rätt där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner synnerliga skäl föranleda därtill.

förövades, den rätt där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet *eller rätten i den ort där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig*, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner synnerliga skäl föranleda därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

3) L a g

**om ändrad lydelse av 3 § lagen den 10 juli 1947 (nr 632)
angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl.**

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 10 juli 1947 angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

3 §.

Vad i denna lag är stadgat om vittne skall även gälla sakkunnig som icke nämnts av rätten samt målsägande som, *utan att vara part*, höres i anledning av åklagarens talan.

Vad i denna lag är stadgat om vittne skall även gälla sakkunnig som icke nämnts av rätten samt målsägande som höres i anledning av åklagarens talan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

4) L a g

angående ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 808) om lagsökning och betalningsföreläggande (lagsökningslag).

Härigenom förordnas, *dels* att 9 och 34 §§ lagen den 20 december 1946 om lagsökning och betalningsföreläggande (lagsökningslag) skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels* ock att 38 § samma lag skall upphöra att gälla.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

9 §.

Anteckning om föreläggande som rätten meddelat part i annat fall än enligt 4 § skall *införas i den i 38 § omförmälda boken; underrättelse om föreläggandet skall samtidigt genom rättens försorg* avsändas till parten.

Underrättelse om föreläggande som rätten meddelat part i annat fall än enligt 4 § skall genom rättens försorg *genast* avsändas till parten.

34 §.

Talan mot — — — — — i hovrätten.

Har i — — — — — i hovrätten.

Angående klagan — — — — — motsvarande tillämpning.

Ej må — — — — — till rättegång.

Anteckning om meddelande av utslag eller av beslut, mot vilket talan må omedelbart föras, skall införas i den i 38 § omförmälda boken.

38 §.

För anteckning om förelägganden, utslag och beslut i de fall ovan stadgats skall vid allmän underrätt finnas bok, som utan särskild begäran skall vara tillgänglig för allmänheten. Då föreläggande, utslag eller beslut, varom anteckning skall ske, meddelas, skall senast samma dag anteckningen införas i boken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

5) L a g

angående ändrad lydelse av 6 och 7 §§ lagen den 20 december 1946
(nr 807) om handläggning av domstolsärenden.

Härigenom förordnas, att 6 och 7 §§ lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

6 §.

Underrätt vare — — — — — lagfaren domare.

Vid annan — — — — — ärendet angår

1. adoption, vårdnaden — — — — — andra fall;

2. förmynderskap eller godmanskap enligt *lagen om förmynderskap*, dock ej fråga om inskrivning eller överflyttning av förmynderskap eller godmanskap eller föreläggande, som avses i 7 kap. 10 §, 8 kap. 11 § eller 9 kap. 3, 4 eller 10 §, eller entledigande av god man, då uppdraget slutförts eller, i fall som avses i 11 kap. 3 § eller 4 § 1—5, den för vilken gode mannen förordnats begär hans entledigande;

3. förvaltning enligt lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskitte;

4. nedsättning av — — — — — till fusion;

5. förvaltning av — — — — — i sparbank;

6. förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än ovan sagts;

7. bestämmande av arvode;

8. tillstånd till — — — — — ägofred; eller

9. dödande av förkommen handling.

Skall i — — — — — överförmyndares beslut.

2. förmynderskap eller godmanskap enligt *föräldrabalken*, dock ej fråga om förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man i annat fall än då ärendet är tvistigt och ej heller fråga om inskrivning eller överflyttning av förmynderskap eller godmanskap eller föreläggande, som avses i 14 kap. 10 §, 15 kap. 11 § eller 16 kap. 3, 4 eller 10 § föräldrabalken;

3. förvaltning enligt lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskitte, dock ej fråga om avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman eller förordnande av boutredningsman i annat fall än då ärendet är tvistigt;

6. förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än ovan sagts och ärendet är tvistigt;

¹ Senaste lydelse av 6 §, se SFS 1950: 602

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

7 §.

Ärenden angående äktenskapsförord, bouppteckning, arvsskatt, testamentsbevakning, åtgärder som avses i 9 kap. lagen om arv och 8 kap. lagen om testamente, avhandlingar om lösöreköp och kallelse å okända borgenärer skola, om ej i arbetsordning eller eljest annat bestämts, i underrätt handläggas av den som har att upptaga inskrivningsärenden.

Ärenden angående äktenskapsförord, bouppteckning, arvsskatt, *kvartalenskapsskatt*, testamentsbevakning, åtgärder som avses i 9 kap. lagen om arv och 8 kap. lagen om testamente, avhandlingar om lösöreköp och kallelse å okända borgenärer skola, om ej i arbetsordning eller eljest annat bestämts, i underrätt handläggas av den som har att upptaga inskrivningsärenden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

6) L a g

om ändrad lydelse av 15 kap. 4 § giftermålsbalken.

Härigenom förordnas, att 15 kap. 4 § giftermålsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

15 KAP.

4 §.

Äktenskapsmål instämmes till rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Har han ej hemvist inom riket, höre målet till rätten i den ort, där mannen och kvinnan senast haft gemensamt hemvist eller, om de ej här haft sådant, där kärandens hemvist är. Skall talan föras mot såväl mannen som kvinnan, vare den rätt behörig, där båda eller endera har sitt hemvist eller, om ingendera här har sådant, där de senast haft gemensamt hemvist. Finnes ej behörig domstol, efter vad nu är sagt, upptages

Äktenskapsmål instämmes till rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Har han ej hemvist inom riket, höre målet till rätten i den ort, där mannen och kvinnan senast haft gemensamt hemvist eller, om de ej här haft sådant, där kärandens hemvist är. Skall talan föras mot såväl mannen som kvinnan, vare den rätt behörig, där båda eller endera har sitt hemvist eller, om ingendera här har sådant, där de senast haft gemensamt hemvist. Finnes ej behörig domstol, efter vad nu är sagt, upptages

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

målet av Stockholms rådstuvurätt. målet av Stockholms rådstuvurätt.
Har ena maken väckt talan mot andra maken vid behörig domstol, äge denne städse till gemensam handläggning väcka talan i äktenskapsmål mot den förre vid samma domstol.

Vilja båda — — — — — dem bägge.

Fråga om — — — — — är anhängigt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehåft fyra i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren

nr 534 av herr *Larsson, Nils Theodor*, m. fl. och

nr 535 av fru *Gärde Widemar* m. fl.; samt

inom andra kammaren

nr 684 av herr *Ericsson* i Näs m. fl. och

nr 685 av herr *Fröding* m. fl.

Motionerna I: 534 och II: 684, vilka är likalydande, utmynnar i hemställen, »att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 200 måtte besluta, att den föreslagna utvidgningen av behörigheten för tremansnämnd i häradsrätt respektive ensamdomare i rådhusrätt ej skall gälla, då muntlig bevisning upptages.

I motionerna I: 535 och II: 685, vilka är likalydande, föreslås, att till mål, som i rådhusrätt må handläggas såsom enmansbrottmål, hänföres förutom mål rörande brott, å vilka svårare straff än böter icke kan följa, jämväl mål rörande brott, å vilka kan följa svårare straff än böter men där böter ingår i straffsatsen, sistnämnda mål dock endast därest svårare straff än böter varken ifrågakommer med hänsyn till vad som anförts vid åtalets väckande eller sedermera anses böra ådömas samt därest bevisning genom hörande av vittne eller sakkunnig icke skall äga rum. För att bibehålla överensstämmelsen i behörighet mellan rådhusrätt med ensamdomare och häradsrätt med allenast tre i nämnden föreslås vidare, att motsvarande ändring göres beträffande häradsrätt. Motionärerna hemställer därför, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte besluta, att utvidgningen av behörigheten för häradsrätt med tre ledamöter i nämnden och för rådhusrätt med en lagfaren domare skall bestämmas på angivet sätt samt att vederbörande utskott måtte föreslå erforderliga ändringar i lagtexten.

Beträffande de skäl, som ligger till grund för de i propositionen framlagda förslagen, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen. I fråga om skälen för motionärernas yrkanden hänvisas till motionerna.

Inledning.

I skrivelse den 16 maj 1950, nr 224, anhöll riksdagen att en utredning måtte tillsättas för att med beaktande av hittills vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följdförfattningar. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 25 maj 1951 tillkallades den 31 i samma månad särskilda sakkunniga för att verkställa en sådan utredning. De sakkunniga, som antagit benämningen 1951 års rättegångskommitté, har hittills avgivit flera förslag, av vilka två redan behandlats av riksdagen (jfr prop. nr 75/1952 och 29/1953).

I ett den 10 augusti 1953 avgivet betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. (SOU 1953: 26) har kommittén behandlat följande spörsmål: strafföreläggande, behandlingen av mindre brottmål vid underrätt, måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt, vistelseforum i brottmål, tystnadsplikt för tandläkare, målsägandes rätt till ersättning av allmänna medel, vissa frågor angående meddelande och expedierande av dom eller beslut, vissa frågor om lösenskyldighet, vissa frågor om domföret i domstolsärenden och vissa frågor rörande nämndemän.

Över detta betänkande har efter remiss utlåtanden avgivits av samtliga hovrätter, Stockholms rådhusrätt, riksåklagarämbetet, statskontoret, medicinalstyrelsen, svenska stadsförbundet, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler, föreningen Sveriges landsfiskaler samt Sveriges advokatsamfund.

Vidare har kommittén avgivit bl. a. följande två promemorior (stencilerade), nämligen den 14 oktober 1952 angående ändrade bestämmelser om mellandom och den 27 november 1952 angående forum för genkåromål i äktenskapsmål. Över förstnämnda promemoria har utlåtanden avgivits av Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Nedre Norrland, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare samt Sveriges advokatsamfund. Utlåtanden över den andra promemorian har avgivits av Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Nedre Norrland, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare samt Sveriges advokatsamfund.

I propositionen upptages till behandling vissa av de i betänkandet även som de i promemoriorna berörda frågorna.

Bland de särskilda förslagen må nämnas, att institutet strafföreläggande

förordas få ett vidgat tillämpningsområde. Genom strafföreläggande skall sålunda kunna åläggas högst fyrtio dagsböter mot nu tjugu. Strafföreläggande skall vidare kunna användas även om den misstänkte är under aderton år.

Behörigheten för rådhusrätt med en lagfaren ledamot föreslås vidgad på det sättet, att rådhusrätt med denna sammansättning skall äga pröva mål om ansvar även för sådant brott, i vars straffsats ingår utom böter också svårare straff men som i det särskilda fallet ej förskyller dylikt svårare straff. Ensamdomaren blir enligt förslaget tillika behörig att pröva enskilt anspråk i anledning av brottet.

Uppgår i tvistemål tvisteföremålets värde ej till 500 kronor, kan hovrätt under vissa förutsättningar avgöra målet utan huvudförhandling. Gränsen föreslås i stället skola gå vid 1 500 kronor.

Propositionen innehåller vidare bl. a. förslag om ökade möjligheter att upptaga brottmål vid domstol i ort där den misstänkte vistas. Målsägandes rätt att av allmänna medel erhålla ersättning för inställelse föreslås bli vidgad.

Lagändringarna föreslås skola träda i kraft den 1 juli 1954.

Strafföreläggande.

Gällande rätt.

Enligt 48 kap. 1 § rättegångsbalken äger åklagare, när allmänt åtal skall äga rum för brott, vara allenast böter kan följa — dock ej normerade böter — att, i stället för att väcka åtal, till godkännande förelägga den misstänkte det straff åklagaren anser brottet förskylla. Strafföreläggande må ej avse dagsböter utöver tjugu. Är brottet förenat med egendoms förverkande eller annan sådan påföljd, skall även denna påföljd föreläggas den misstänkte till godkännande. Därest fråga är om flera brott, må föreläggande ej givas, med mindre det sker gemensamt för alla brotten. Strafföreläggande må ej användas, om den misstänkte är under aderton år och ej heller om anledning förekommer, att målsägande finnes. Godkänner den misstänkte strafföreläggande, som avser böter omedelbart i penningar till högre belopp än etthundra kronor, skall föreläggandet enligt 4 § underställas rättens prövning. Jämlikt 5 § gäller strafföreläggande, som fastställts av rätten eller, då rättens fastställelse ej erfordras, godkänts av den misstänkte, såsom laga-kraftvunnen dom.

I instruktionerna för riksåklagarämbetet och statsåklagarna har upptagits vissa föreskrifter om tillsyn över hur bestämmelserna om strafföreläggande handhas.

I propositionen upptages å s. 23—31 en översiktlig redogörelse för vad kommittébetänkandet och yttrandena däröver innehåller angående institutet strafföreläggande.

Departementschefen.

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg*, följande.

»Vid införandet av institutet strafföreläggande genom den nya rättegångsbalken var den ledande synpunkten, att det skulle få användas endast för de egentliga ordningsförseelserna. Denna grundsats bör enligt kommitténs mening ej nu frångås och från denna utgångspunkt har kommittémajoriteten ej funnit sig böra förordna någon annan jämkning av tillämpningsområdet för strafföreläggande än ett slopande av förbudet mot institutets användande beträffande underåriga.

Med hänsyn till de allmänna synpunkter, åt vilka jag nyss givit uttryck, delar jag kommitténs uppfattning att institutet strafföreläggande ej bör komma till användning i andra fall än då fråga är om vad som kan betecknas som ordningsförseelser. Med denna uppfattning kan jag ej förordna att institutets tillämpningsområde, såsom vissa remissinstanser föreslagit, utsträcker till att gälla även brott, som kan medföra frihetsstraff. Ej heller är jag beredd att i detta sammanhang upptaga frågan om att låta strafföreläggande bli tillämpligt på gärningar som förskyller normerade böter.

Däremot synes man, utan att därigenom utvidgning sker till andra lagöverträdelser än sådana som kan betecknas som ordningsförseelser, kunna något höja det antal dagsböter som kan åläggas genom strafföreläggande. Enligt vad i ärendet framkommit ligger det gängse utmätta straffet för vissa ordningsförseelser över tjugu dagsböter, och vid sammanträffande av flera ordningsförseelser bör ej sällan antalet dagsböter bestämmas till mer än tjugu. Jag förordar därför, i likhet med reservanten inom kommittén och åtskilliga remissinstanser, att gränsen för tillämpningsområdet höjes till fyrtio dagsböter.»

Departementschefen diskuterade därefter frågan om underställning och uttalade beträffande strafförelägganden avseende böter omedelbart i penningar, att med hänsyn till de förhållandevis låga bötesstraff, som kunde ådömas omedelbart i penningar, tvekan icke behövde råda att anförtro åklagarna uppgiften att meddela strafföreläggande utan att detta behövde underställas domstolen. Ej heller syntes det påkallat med underställning då i enlighet med vad förut förordats genom strafföreläggande ålades dagsböter till ett antal mellan tjugu och fyrtio. Departementschefen fann därför bestämmelserna om underställning kunna utgå.

Departementschefen anförde vidare.

»Mot kommitténs av remissinstanserna utan meningsskiljaktighet tillstyrkta förslag att strafföreläggande skall få användas även när den misstänkte är under aderton år har jag intet att erinra. Att såsom en remissmyndighet ifrågasatt för dessa fall kräva godkännande av föreläggandet av den underåriges vårdnadshavare eller förmyndare torde ej vara påkallat.

I övrigt är jag ej beredd att nu förordna jämkningar i reglerna om strafföreläggande.

De här förordade reformerna kräver upphävande av stadgandena i 48

kap. 4 § rättegångsbalken samt ändring av bestämmelserna i 48 kap. 1 och 5 §§ samt 59 kap. 5 § samma balk. För att undvika lucka i kapitlets paragraffföljd torde ändringarna böra genomföras på det sättet att bestämmelserna i 5 § i sin nya lydelse överflyttas till 4 § och 5 § upphäves.»

Behandlingen av mindre brottmål vid underrätt.

Gällande rätt.

I 1 kap. rättegångsbalken behandlas bl. a. frågorna om underrätts domförfhet.

För häradsrätt är enligt 4 § huvudregeln att häradshövdingen dömer med nämnd. Häradsrätt är dock domför utan nämnd vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället. Enligt 5 § skall i nämnd sitta minst sju och högst nio. Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och förekommer i målet ej anledning, att målsägande finnes, eller hålles syn å stället utom huvudförhandling, är dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

I 11 § behandlas frågan om rådhusrätts domförfhet. Såvitt angår brottmålen gäller därvid, att rådhusrätt är domför med tre lagfarna domare; fler än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten. I mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbetare i två år eller därutöver, skall rådhusrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, är rådhusrätt dock domför med en lagfaren domare. Det sist sagda gäller även i fråga om huvudförhandling och syn å stället i brottmål, om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och i målet ej förekommer anledning, att målsägande finnes. Enligt 12 § skall i nämnd i rådhusrätt sitta minst sju och högst nio.

Protokoll skall enligt 6 kap. 1 § rättegångsbalken föras för varje mål särskilt. Härifrån gives dock den undantagsregeln att om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och den tilltalade erkänt gärningen, i sådant mål anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Kungl. Maj:t, må föras i stället för protokoll.

Bestämmelser om dom och beslut i brottmål återfinnes i 30 kap. rättegångsbalken. Enligt 1 § sker rättens avgörande av saken i brottmål genom dom och annat rättens avgörande genom beslut; beslut, varigenom rätten annorledes än genom dom skiljer saken från sig, är slutligt beslut. Kapitets 5 § stadgar, att dom skall avfattas skriftligen, och föreskriver vad domen skall angiva. I 6 § stadgas härifrån det undantaget, att om mål rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och den tilltalade har erkänt gärningen, domen må utfärdas i förenklad form; närmare bestämmelser därom skall meddelas av Kungl. Maj:t. Enligt 8 §

skall dom uppsättas särskilt och underskrivas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet. Vad i 5 och 8 §§ är stadgat om dom skall enligt 10 § tillämpas även å slutligt beslut, om frågans beskaffenhet fordrar det. För beslut, som ej är slutligt, gäller däremot andra regler.

Enligt 6 § militära rättegångslagen gäller med avseende å rättegången i militära mål i tillämpliga delar, där ej i samma lag eller eljest är särskilt stadgat, vad om rättegång är i allmänhet föreskrivet; disciplinstraff skall därvid anses lika med böter. Härav följer, att om annat stadgande ej finnes, häradsrätt är domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren ledamot, därest målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än disciplinstraff, och i målet ej förekommer anledning att målsägande finnes. Detta är också vad som gäller i militära mål, som handlägges av underrätt såsom första instans. Däremot finns i 51 § andra stycket och 52 § tredje stycket särskilda stadganden om underrätts domförhet i de fall, då talan mot beslut i disciplinmål fullföljts till underrätt. Dessa stadganden innebär, att rådhusrätt i dylika andrainstansmål alltid skall bestå av minst tre ledamöter, medan häradsrätt i dessa mål är domför med tre i nämnden i de fall, då talan fullföljts endast av den dömde, men har att följa allmänna domförhetsregler när åklagaren för talan; i sistnämnda fall är häradsrätten således domför med tre i nämnden endast vid bagatellförseelser.

Å s. 34—44 lämnas en översiktlig redogörelse för kommitténs ändringsförslag angående domförhetsreglerna vid behandlingen av mindre brottmål och för de yttranden som berör denna fråga. Vad kommittén föreslagit angående behandlingen av militära brottmål redovisas å s. 89 i propositionen.

Departementschefen.

Vid lagrådsremissen anförde föredragande departementschefen.

»Vid vissa domstolar har uppkommit en avsevärd arbetsbalans, som haft till följd att en betydande försening uppstått i fråga om målens handläggning och avgörande. Främst gäller detta vissa av de större rådhusrätterna. För att avhjälpa detta mycket olyckliga förhållande är olika utvägar tänkbara. En möjlighet är att vidtaga sådana anordningar, att domstolarna med oförändrad personalorganisation kan avgöra ett större antal mål än för närvarande. Kommitténs förslag om vidgad behörighet för ensamdomare i rådhusrätt vid handläggning av brottmål innebär ett förslag till lösning i denna riktning.

Enligt gällande rätt är rådhusrätt domför med olika sammansättning allt efter målets art. Huvudregeln är att i rätten skall sitta tre lagfarna domare. Vid behandling av mål om grövre brott skall dock rätten bestå av en lagfaren domare och nämnd. I de lindrigaste brottmålen åter, då endast bötesstraff kan ifrågakomma, är rådhusrätt domför med en lagfaren domare.

Gränsdragningen mellan behörigheten för dessa olika fall är i första hand knuten till den straffskala som gäller för den åtalade gärningen. Straffskallorna är i många fall vida och detta leder till att rätten ofta nog måste ha den sammansättning, som är avsedd för de svåra eller medelsvåra brottmålen, ehuru gärningen i det särskilda fallet är relativt bagatellartad. Allmän enighet råder i ärendet om att bland de mål, som vid rådhusrätterna nu handläggas av tre lagfarna ledamöter, finns ett betydande antal, som utan olägenhet skulle kunna avgöras av ensamdomare.

En väg att nå en önskvärd utvidgning av ensamdomarens behörighet är att jämka vissa straffbestämmelser på sådant sätt att de brott, som endast skall medföra böter, i flera fall än för närvarande särskiljes från brott, som bör kunna medföra strängare straff. Möjligheterna att åstadkomma sådana jämkningar torde dock vara begränsade. För utformningen av straffbestämmelserna måste nämligen även andra synpunkter än de processrättsliga vara vägledande. En genomgång av straffbestämmelser ur nu angivna synpunkt skulle kräva ett mycket vidlyftigt arbete. Härtill kommer, att det torde vara olämpligt att på strafflagens område vidtaga sådana jämkningar i nuvarande läge, då förslag till brottsbalk är under arbete och kan väntas inom en nära framtid bli framlagt för riksdagen. Å andra sidan vill jag understryka angelägenheten av att vid utformningen av straffbestämmelser även de processrättsliga konsekvenserna uppmärksammas och vinna beaktande i den mån så kan ske utan att olägenheter ur annan synpunkt uppkommer.

Utvidgningen av ensamdomares behörighet torde därför, såsom också kommitténs förslag innebär, böra ske på det sättet att nya kategorier av brottmål inbegripes däri. Då behörighetsområdet nu omfattar samtliga brott, som kan förskylla endast böter, måste utvidgningen innebära att inom ensamdomarens behörighetsområde kommer att falla även brott, för vilka kan ådömas svårare straff än böter. I likhet med kommittén anser jag emellertid att ensamdomarens behörighet i varje fall ej bör omfatta ådömande av frihetsstraff. Med hänsyn härtill kan ensamdomaren ej givas behörighet i alla mål rörande brott, på vilka utom böter även svårare straff kan följa. Ett särskiljande måste ske och att finna en lämplig form härför erbjuder vissa svårigheter.

I anslutning härtill vill jag framhålla, att invändningar ej kan resas mot att domstol, i vilken utom den lagfarne domaren deltagar lekmän, har behörighet att ådöma frihetsstraff. En möjlighet att undgå de med särskiljandet förenade svårigheterna vore därför att låta lekmän medverka även i de mindre brottmålen. Denna fråga synes mig dock ej lämpligen kunna upptagas i detta sammanhang. En utvidgning av behörigheten för den nuvarande sjuermannanämnden till de mål varom nu är fråga kan knappast vara ägnad att befordra den ökning av domstolens kapacitet, som är grunden till den nu ifrågasatta reformen. Och tillskapandet av en mindre nämnd aktualiserar hela frågan om rådhusrätternas organisation, en fråga som

lämpligen bör upptagas i ett större sammanhang och närmast i anslutning till en utredning om rådhusrätternas förstatligande.

Kommittén har löst spörsmålet om särskiljandet på det sättet att det skall ankomma på domaren att före huvudförhandlingen verkställa en förhandsprövning av målet. Häremot har i flertalet av yttrandena från dem som företräder partssynpunkterna framförts bestämda erinringar. Dessa remissinstanser har i stället förordat att det skulle ankomma på åklagaren att pröva, huruvida med hänsyn till brottets svårhetsgrad målet skulle handläggas av ensamdomare eller av fullsutten rätt.

För egen del anser jag att betänkligheter kan anföras mot att domaren skall göra en förhandsprövning som tager sikte på utgången i målet. Härvid är visserligen att märka att förhandsprövningen ej skall avse frågorna, huruvida den tilltalade begått den gärning åklagaren lägger honom till last eller om åklagarens beskrivning av händelseförloppet överensstämmer med vad som verkligen skett. Vid förhandsprövningen har domaren att utan vidare utgå från att vad åklagaren anför om gärningen och dess rättsliga bedömning är riktigt. Förhandsprövningen har allenast att taga sikte på det straff den tilltalade med utgångspunkt från vad åklagaren anfört kan väntas bli ådömd. Men även om förhandsprövningen har denna begränsade omfattning, kan man enligt min mening ej bortse från risken att domaren vid prövningen kan komma att binda sig för viss utgång. Och detta sker på ett material, som ej skall ligga till grund för domen. Man kan ej heller bortse från att den av kommittén föreslagna ordningen kan leda till att förundersökningsprotokollet kommer att erhålla ökad betydelse. En förhandsprövning av domaren av den art som kommittén tänkt sig bör därför såvitt möjligt undvikas.»

Efter att ha till närmare granskning upptagit ett förslag att förhandsprövningen skulle ankomma på åklagaren fortsatte departementschefen.

»Jag finner att förslaget att överlämna förhandsprövningen till åklagaren icke innebär någon godtagbar lösning. Det torde icke kunna undvikas att låta förhandsprövningen ankomma på rätten. Strävandena får i stället inriktas på att i möjligaste mån undgå de olägenheter, som kan vara förenade därmed.

Vad som man därvid bör söka nå fram till är, att förhandsprövningen blir för rätten så enkel som möjligt, för att rätten ej skall komma in på någon närmare prövning av målet. Med hänsyn härtill bör gränsen för ensamdomarens behörighet gå vid en lätt skönjbar linje. Tvekan kan ej råda om att ur denna synpunkt det är att föredraga att behörighetsgränsen går mellan böter och svårare straff än vid visst bestämt bötesstraff. I anslutning härtill vill jag framhålla att enligt min mening ej heller ur andra synpunkter hinder kan anses föreligga mot en sådan gränsdragning. Den gäller redan nu vid de rena bötesbrotten och den gällde även för de förutvarande polisdomstolarna. Härtill kommer, att om man, såsom jag i det följande vill förorda, vill låta åklagarna ge domstolen en upplysning om sin uppfattning i straffmättnings-

frågan, det är att beakta, att det torde vara väl förenligt med våra traditioner att åklagaren anger, huruvida han anser gärningen förskylla frihetsstraff eller ej. Däremot torde det vara mer främmande för gängse uppfattning att åklagaren ger anvisning om storleken av det bötesstraff som bör adömas.

Även om jag av skäl som i det föregående angivits ej är beredd förorda en ordning, varigenom åklagarens uttalande i straffmättningsfrågan gives en utslagsgivande betydelse för ensamdomarens behörighet, torde likväl hans uppfattning böra komma till uttryck och tjäna till vägledning för domarens prövning. Genom att åklagaren anger sin uppfattning i straffmättningsfrågan underlättas rättens förhandsprövning. Det står rätten fritt att av parterna eller eljest på lämpligt sätt inhämta de kompletterande upplysningar som kan finnas behövliga för frågans bedömning. I praktiken torde dock vad åklagaren angivit i stämningen som regel bli avgörande; något studium av förundersökningsprotokoll för bedömning av behörigheten är då obehöfligt. Jag anser därför att åklagaren i sådana fall, då den nu avsedda behörighetsfrågan kan uppkomma, bör i stämningsansökningen angiva, huruvida brottet enligt hans mening förskyller endast böter, och även i övrigt på begäran lämna rätten erforderliga upplysningar. Föreskrifter härom kan i den mån de finnes erforderliga utfärdas i administrativ ordning.

För att den här avsedda reformen skall få önskvärd effekt torde vara erforderligt att ensamdomare tillägges behörighet att pröva jämväl förd talan om enskilt anspråk i anledning av brottet. Mot den av kommittén föreslagna begränsningen av behörigheten — till anspråk vars belopp ej överstiger 500 kronor — har under remissbehandlingen framförts så vägande erinringar att jag ej kan ansluta mig till den. Jag förordar i stället att behörigheten skall gälla enskilt anspråk utan begränsning. Från huvudregeln, att rådhusrätt är domför med tre lagfarna domare eller, såvitt avser grova brottmål, med en lagfaren domare och nämnd, får jag under hänvisning till vad förut anförts alltså förorda en undantagsregel av det innehållet, att om brottmål rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, eller utom ansvar för sådant brott även enskilt anspråk i anledning av brottet, rådhusrätt skall vara domför med en lagfaren domare samt att vad nu sagts skall gälla även för det fall att i straffsatsen tillika ingår svårare straff än böter men med hänsyn till åtalet sådant straff ej ifrågakommer för gärningen.

En motsvarande reform för häradsrätternas del får antagas vara av vida mindre praktisk betydelse. Dock synes övervägande skäl tala för att genomföra en liknande ordning även vid dem, därvid dock ensamdomare bör motsvaras av rätt bestående av en lagfaren domare och tre nämndemän. Det torde nämligen vara önskvärt att på ett område som det förevarande en gemensam gränsdragning gäller för de båda typerna allmänna underdomstolar. Och utan praktisk betydelse blir reformen ej. Bl. a. vinnes, att på de s. k. tremanstingen kan upptagas ett betydligt större antal mål än för när-

varande och vidare torde genom reformen öppnas en möjlighet att i större omfattning än för närvarande använda sammanträden med endast tre nämndemän.

I anslutning till de nu förordade reformerna vill jag understryka att, såsom flera remissinstanser framhållit, frågan om ett mål lämpligen bör handläggas av ett större eller mindre domstolsorgan icke enbart beror av det straff som kan antagas bli ådömt. Lämpligheten av rättens sammansättning är också avhängig av sådana omständigheter som att i målet förekommer omfattande bevisvärdering eller att rättsfrågan är invecklad och svårbedömbär. Också målets vidlyftighet kan göra det mindre lämpligt att det prövas av ensamdomare. Dessa förhållanden växlar från fall till fall och det torde knappast låta sig göra att låta dem komma till uttryck i en lagregel. Den av mig i det föregående förordade behörighetsregeln utgör icke hinder för domstolen att ha den mera kvalificerade sammansättningen. Denna möjlighet bör utnyttjas så snart omständigheter av nyss antydd art det påkallar. För iakttagandet av detta erfordras viss förhandsprövning av rätten. Denna ligger emellertid på ett helt annat plan än den förhandsprövning, som behandlats i det föregående. De skäl som talar för att rådhusrätt skall vara fullsutten, trots att rätten enligt lagen är behörig med en domare, torde nämligen framgå av yttre omständigheter, såsom att förundersökningen varit mycket omfattande, att vittnesbevisning eller sakkunnigbevisning påkallas i mera betydande utsträckning eller att målet är invecklat, t. ex. gäller ansvar för olaga fiske på område med oklara äganderättsförhållanden. Även den omständigheten att målet i förväg väckt synnerlig uppmärksamhet kan i vissa fall vara ett skäl att det företages inför fullsutten rätt. Den förhandsprövning rätten sålunda har att företaga är jämförlig med den prövning som sker, då i tvistemål fråga uppkommer om att medgiva huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen. Det torde vara lämpligt att i administrativ ordning meddelas en erinran om att domstolen bör beakta huruvida mål av den art, varom här är fråga, med hänsyn till vidlyftighet eller svår beskaffenhet icke bör prövas av fullsutten rätt, ehuru ensamdomare respektive domare med tremansnämnd är behörig därtill.

Kommittén har under denna punkt även upptagit frågan om utvidgning av möjligheterna att använda systemet att föra anteckningar i stället för protokoll samt att utfärda domar i förenklad form. Remissinstanserna har i princip anslutit sig till kommitténs förslag och ej heller jag har någon principiell erinran mot detsamma. Med den utvidgning av kompetensen för domstol med enklare sammansättning, som mitt förslag utgör i förhållande till kommitténs, synes i allt väsentligt grunden ha bortfallit för den av ett par remissinstanser gjorda invändningen mot att stadgandena i de hänseenden varom nu är fråga anknutits till domförhållningarna.

Vad i detta avsnitt föreslagits föranleder ändringar i 1 kap. 5 och 11 §§, 6 kap. 1 § samt 30 kap. 6 § rättegångsbalken.»

I specialmotiveringen anförde departementschefen angående militära mål.

»Med hänsyn till den utvidgning av behörigheten för domstol med enklare sammansättning som det av mig förordade förslaget innebär i förhållande till kommittéförslaget synes skäl ej föreligga att i militära mål inskränka behörigheten för domstol med sådan sammansättning. Tvärtom synes utan olägenhet ur rättssäkerhetssynpunkt behörigheten, då fråga är om mål som domstolen handlägger i första instans, kunna utvidgas till att avse alla mål, i vilka med hänsyn till åtalet svårare straff än disciplinstraff ej ifrågakommer. Det straff det här gäller utgöres antingen av disciplinbot eller arrest. Erfarenheten visar, att frihetsberövandet i de fall, då straffet bestämmes till arrest, oftast avser ett mycket begränsat antal dagar. För häradsrätternas del vinnes ock genom en sådan utvidgning av behörigheten att dessa mål kan bli behandlade vid de tremansting som hålles under häradsrättens sommarferier och att alltså målen kan bli avgjorda snabbare. Om däremot domstolen handlägger militärt mål som andra instans, torde i likhet med vad nu gäller, denna ej böra bestå av ensamdomare. I dessa fall bör därför i rådhusrätt sitta tre ledamöter, även om svårare straff än disciplinstraff ej ifrågakommer. Häradsrätt består även i den lägre sammansättningen av en lagfaren domare jämte tre nämndemän. Denna sammansättning synes mig tillräckligt kvalificerad jämväl då häradsrätten handlägger militärt mål som överinstans. Om häradsrätt blir behörig med tre i nämnden även då den som andra instans prövar mål, vari ej ifrågakommer svårare straff än disciplinstraff, tillgodoses ock önskemålet om att dessa mål skall kunna behandlas skyndsamt.

Jag förordar alltså, att häradsrätt i mål, vari med hänsyn till åtalet svårare straff än disciplinstraff ej ifrågakommer, städse skall vara domför med tre i nämnden och att rådhusrätt skall vara domför med en ledamot, då den handlägger sådant mål som första instans, men att den såsom andra instans vid prövning även av dylikt mål skall bestå av tre lagfarna ledamöter. För genomförande härav erfordras allenast den lagändringen att det nuvarande andra stycket i 51 § ersättes med ett stycke av den lydelse 52 § tredje stycket nu har.

I anslutning härtill vill jag emellertid betona, att omständigheterna kan vara sådana, att rätten lämpligen bör ha den mera kvalificerade sammansättningen, även om behörighet föreligger för ensamdomare respektive en lagfaren domare med tremansnämnd.»

Måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt.

Gällande rätt.

I princip skall alla vädjade mål i hovrätt, tvistemål såväl som brottmål, avgöras efter huvudförhandling. Undantag ges emellertid från denna grundläggande regel.

För tvistemålens del stadgas sålunda i 50 kap. 21 § rättegångsbalken, att hovrätten äger utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om vade-

talans medgivits eller hovrätten finner uppenbart, att vadetalan är ogrundad. Rör målet endast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke till 500 kronor, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vidare stadgas, att mål, vari fråga är om allenast rättstillämpningen, må på båda parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart att sådan ej erfordras.

I fråga om brottmålen meddelas motsvarande undantagsregler i 51 kap. 21 § rättegångsbalken. Enligt detta lagrum äger hovrätten utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten. Om den tilltalade av underrätten frikänts för brottet eller dömts till böter eller fällts till vite och om anledning ej förekommer till ådömande av svårare straff eller annan påföljd än nu sagts, må målet avgöras utan huvudförhandling, dock att om talan föres även om annat än ansvar den ytterligare förutsättningen tillkommer, att denna talan enligt 50 kap. 21 § må prövas utan huvudförhandling.

För såväl tvistemål som brottmål gäller enligt 50 kap. 22 § respektive 51 kap. 22 §, att då hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, parterna skall, om det erfordras, erhålla tillfälle att skriftligen utveckla sin talan. Utan hinder av tidigare beslut äger hovrätten förordna, att huvudförhandling skall äga rum.

Reglerna om måls avgörande utan huvudförhandling modifieras väsentligt av förbudet i vissa fall enligt de s. k. tilltrosparagraferna, 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 §, att ändra underrätts dom utan att vittnen m. fl. höres på nytt.

Kommitténs förslag i denna del och yttrandena däröver redovisas å s. 50—56 i propositionen.

Departementschefen.

Vid lagrådsremissen redogjorde föredragande departementschefen för två av kommittén framlagda förslag om utvidgning av möjligheterna att avgöra mål utan huvudförhandling i hovrätt och uttalade härom.

»Det ena ändringsförslaget avser den förut nämnda för tvistemålen gällande värdegränsen, vilken föreslås höjd från 500 kronor till 1 500 kronor. Genom den försämring av penningvärdet, som inträffat sedan denna undantagsregel utformades, har den fått en mera begränsad räckvidd än vad som från början avsetts. Förslaget innebär i stort sett endast att regeln återfår det reella innehåll som den avsetts skola ha. Mot förslaget, som hörda myndigheter och sammanslutningar undantagslöst biträtt, har jag intet att erinra.

Den andra av kommittén föreslagna ändringen är att dispositiva mål skall kunna avgöras utan huvudförhandling, därest båda parterna begär det och hovrätten finner uppenbart, att huvudförhandling ej erfordras. Grund-

tanken bakom förslaget är att parternas kostnader för hovrättsprocessen är så höga att man bör öppna möjlighet att utan huvudförhandling avgöra mål, vari sådan är onödig, även i andra fall än då så enligt nu gällande ordning kan ske.»

Departementschefen förklarade sig emellertid icke kunna utesluta, att det senare ändringsförslaget kunde medföra måls avgörande på handlingarna även i fall, då huvudförhandling vore behövlig. Dessa risker för en olämplig utveckling fann departementschefen väga tyngre än behovet av ökad möjlighet att avgöra mål utan huvudförhandling, och departementschefen förklarade sig därför ej beredd förordna någon ändring i gällande ordning i det hänseende varom vore fråga.

I annat avseende fann emellertid departementschefen viss ändring böra vidtagas i hovrättsproceduren och anförde härom.

»I likhet med kommittén anser jag att man bör något stärka garantien för att parterna, då mål skall avgöras på handlingarna, får tillfälle att skriftligen utveckla sin talan. Detta torde lämpligen kunna ske därigenom att de i ämnet nu meddelade bestämmelserna, att parterna, då hovrätten beslutat att mål skall avgöras utan huvudförhandling, skall, om det erfordras, erhålla tillfälle skriftligen utveckla sin talan, utbytes mot stadganden av det innehållet, att det i angivna fall skall, om det ej är uppenbart att parterna slutfört sin talan, lämnas dem tillfälle därtill.

De i detta avsnitt förordade reformerna föranleder ändringar i 50 kap. 21 och 22 §§ samt 51 kap. 22 § rättegångsbalken.»

Vistelseforum i brottmål.

Gällande rätt.

I 19 kap. rättegångsbalken regleras frågan om forum i brottmål. Huvudregeln anges i 1 § första stycket, där det heter, att laga domstol i brottmål är rätten i den ort, där brottet förövades. Förövades brottet å orter under skilda domstolar, äger de lika behörighet. I tredje stycket stadgas, att åtal för brott även må upptagas av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, om denna med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

Har allmänt åtal upptagits av viss domstol och är även annan domstol behörig, äger enligt 7 § den förra domstolen, om synnerliga skäl är därtill, på framställning av åklagaren förordna, att målet skall överflyttas till den senare domstolen. Beslut eller annan åtgärd av den förra domstolen är gällande, till dess den domstol, dit målet överflyttats, förordnar annat.

Enligt 12 § äger vad i kapitlet stadgas motsvarande tillämpning i fråga om domstols befattning med förundersökning och användande av tvångsmedel.

De allmänna fora i tvistemål behandlas i 10 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken. Enligt 1 § är laga domstol i tvistemål i allmänhet rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist. Är svaranden mantalsskriven å ort inom

riket, anses den orten som hans hemvist. I vissa fall bestämmes det allmänna forum av svarandens uppehållsort eller av hans senaste hemvist eller uppehållsort. I 15 § stadgas, att om, sedan stämning delgivits svaranden, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, den skall vara utan verkan.

Beträffande militära brottmål finnes i 73 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948 en supplerande forumregel vid sidan av den allmänna hänvisningen till förbandsforum. Enligt nämnda lagrum må sålunda åtal i dylika mål även upptagas av rätten i den ort där brottet förövades eller av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner synnerliga skäl föranleda därtill.

En översiktlig redogörelse för vad kommittén föreslagit i denna del och för vad remissinstanserna yttrat däröver återfinnes å s. 60—63 i propositionen.

Departementschefen.

»Huvudregeln beträffande forum i brottmål är att åtal för brott skall upptagas av rätten i den ort, där brottet förövades. Såsom ett alternativt forum anvisar rättegångsbalken emellertid även den domstol, vid vilken den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet. Förutsättning för att åtal skall få väckas vid denna domstol är dock att rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt. Sistnämnda forumregel har tillkommit främst i syfte att i fall, då så ur andra synpunkter lämpligen kan ske, bereda den misstänkte den lättnad som det innebär att svara vid hemortens domstol. Genom hänvisningen till bestämmelsen om forum i tvistemål i allmänhet blir mantalsskrivningsorten avgörande för vilken domstol den alternativa regeln kommer att avse. Av vad i detta lagstiftningsärende förekommit framgår, att — med hänsyn till att den misstänktes faktiska vistelseort ofta nog ej sammanfaller med hans mantalsskrivningsort — bestämmelsen ej möjliggör att bereda den misstänkte den lättnad som åsyftats med bestämmelsen. Jag delar därför i princip kommitténs uppfattning, som också vunnit samtliga remissinstansers gillande, att möjlighet bör öppnas att väcka åtal även vid rätten i den ort, där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig.

Kommitténs förslag innebär, att behörigheten för rätten i den ort, där den misstänkte har sitt hemvist eller med andra ord är mantalsskriven, skall utbytas mot behörighet för rätten i den misstänktes uppehållsort. Såsom framgår av vad hovrätten för Västra Sverige uttalat torde emellertid skäl finnas för att bibehålla möjligheten att väcka åtal även vid domstolen i den misstänktes mantalsskrivningsort. Jag förordar därför att den nuvarande regeln om alternativt forum bibehålles och att ett tillägg göres av den innebörden att talan kan väckas även vid domstolen i den ort, där den misstänkte mera stadigvarande uppehåller sig. Förutsättningen härför bör vara att rätten finner att detta lämpligen kan ske. De omständigheter, som skall

ligga till grund för denna bedömning, är desamma som gäller vid prövning av frågan huruvida talan må väckas vid domstol i hemvistorten.

Även om den misstänkte, sedan åtal blivit väckt vid domstolen i uppehållsorten och stämning delgivits honom, lämnar orten, torde nämnda domstol böra vara behörig att fortsätta handläggningen av målet. Åtskilliga skäl kan åberopas härför. Det är överhuvudtaget olämpligt, att målet icke skulle kunna fortsätta vid den domstol som påbörjat dess behandling, och dessutom kan den domstol, vid vilken åtalet väckts, vara särskilt lämpad med hänsyn till i målet erforderlig utredning om den misstänktes personliga förhållanden. Jag biträder alltså kommitténs förslag om införande i 19 kap. rättegångsbalken av en regel av det innehållet, att om, sedan stämning delgivits den misstänkte, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, denna ändock skall vara behörig.

Såsom kommittén föreslagit torde en motsvarande jämkning som den i det föregående förordade böra vidtagas även i fråga om forumreglerna i militära rättegångslagen.

Vad i förevarande avsnitt förordats föranleder ändringar i 19 kap. 1 och 7 §§ rättegångsbalken samt 73 § militära rättegångslagen.»

Tystnadsplikt för tandläkare.

Gällande rätt.

Omfattningen av den allmänna vittnesplikten är i vissa fall begränsad. Bestämmelser härom är upptagna i 36 kap. 5 § rättegångsbalken. I detta lagrums andra stycke stadgas bl. a., att läkare, barnmorska eller deras biträden ej må höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill. Enligt fjärde stycket gäller dock ej denna begränsning av vittnesplikten i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

I anslutning härtill må anmärkas, att 60 § allmänna läkarinstruktionen den 19 december 1930 stadgar, att läkare ej må yppa vad honom i denna hans egenskap blivit i förtroende meddelat, ej heller i oträngt mål uppenbara vad han själv funnit angående sjukdom eller dess uppkomst; dock att denna läkarens plikt icke medför någon inskränkning i hans skyldighet att verkställa förrättning och avgiva utlåtande eller intyg samt därvid förfara enligt gällande författningar och instruktioner.

Kommittén.

Efter att ha erinrat om att allmänna tandläkarinstruktionen den 18 maj 1951 i 5 § innehåller ett stadgande om tystnadsplikt för tandläkare av samma innebörd som allmänna läkarinstruktionens motsvarande föreskrift för läkare, har kommittén anfört, att de skäl, som varit bestämmande för att rättsligen reglera läkarnas tystnadsplikt, kunde åberopas även beträf-

fande tandläkare. Med hänsyn härtill föresloge kommittén, att den för läkare i 36 kap. 5 § stadgade tystnadsplikten skulle gälla även för tandläkare.

Yttrandena.

Förslaget i denna del har tillstyrkts av samtliga hörda myndigheter och sammanslutningar.

Departementschefen.

»I likhet med kommittén och samtliga remissinstanser anser jag den begränsning i vittnesplikten, som enligt 36 kap. 5 § rättegångsbalken gäller för läkare och hans biträden, bör utsträckas att avse även tandläkare och de biträden han har.»

Målsägandes rätt till ersättning av allmänna medel.

Gällande rätt.

Målsägande är enligt 6 kap. 8 § strafflagen den, emot vilken brott är begånget, eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada. Enligt 20 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken kan målsäganden föra ansvarstalan för brott, som hör under allmänt åtal, allenast om han angivit brottet och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum. Om åklagaren väckt talan, äger målsäganden enligt andra stycket biträda åtalet. Han må även i högre rätt fullfölja talan.

I 22 kap. 1 § rättegångsbalken stadgas, att talan mot den misstänkte eller annan om enskilt anspråk i anledning av brott må föras i samband med åtal för brottet. Målsägandens talan om enskilt anspråk kan i mål om allmänt åtal föras på två olika sätt; antingen kan åklagaren å målsägandens vägnar utföra dennes talan eller också kan målsäganden själv utföra sin talan. Om det först nämnda tillvägagångssättet stadgas i 22 kap. 2 §. Enligt detta lagrum är åklagaren, om enskilt anspråk grundas å brott, som hör under allmänt åtal, skyldig att på målsägandens begäran i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och anspråket ej finnes obefogat.

Enligt 36 kap. 1 § kan i brottmål målsäganden ej höras som vittne, även om han icke för talan i målet. Av 20 kap. 14 §, jämförd med 11 kap. 5 §, framgår emellertid, att i mål om allmänt åtal målsäganden, vare sig han för talan eller ej, ofta skall inställa sig vid huvudförhandlingen för att höras. Vid huvudförhandling i underätt eller hovrätt skall han sålunda infinna sig personligen, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen är han skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Biträder målsäganden åtalet eller för han eljest talan jämte åklagaren eller skall han höras i anledning av åklagarens talan, skall rätten enligt 45 kap. 15 § första stycket kalla honom till huvudförhandlingen. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägger rätten honom vite.

Enligt 20 kap. 15 § äger målsäganden rätt till ersättning och förskott en-

ligt vad om vittne är stadgat, om han höres i anledning av åklagarens talan och han icke biträtt åtalet eller eljest fört talan jämte åklagaren. I 3 § lagen den 10 juli 1947 angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl. föreskrives, att vad i lagen är stadgat om vittne skall gälla även målsägande som, utan att vara part, höres i anledning av åklagarens talan.

Frågan om tolkningen av 20 kap. 15 § rättegångsbalken har varit föremål för viss tveksamhet. Det har hävdats, att rätt till ersättning vore utsluten, så snart målsäganden vore part i målet. Å andra sidan har gjorts gällande, att målsäganden, ehuru han i målet för talan om enskilt anspråk, likväl vore bibehållen vid sin ersättningsrätt, därest åklagaren enligt 22 kap. 2 § utförde denna målsägandens talan. Sedan processnämnden anslutit sig till sistnämnda uppfattning, torde domstolarna genomgående tillämpa stadgandet i enlighet därmed. Målsägande, som höres i anledning av åklagarens talan, torde sålunda tillerkännas ersättning icke blott i det fall då han icke är part utan även i det fall då hans talan om enskilt anspråk föres av åklagaren.

Propositionen upptar å s. 66—69 en översiktlig redogörelse för kommitténs ändringsförslag i denna del och för de yttranden som avgivits däröver.

Departementschefen.

»Målsägandens utsaga är i brottmål ofta en värdefull upplyningskälla. På grund härav gäller också att målsäganden är skyldig infinna sig personligen, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Denna målsägandens skyldighet att inställa sig grundar sig på det allmännas intresse av fullständig utredning i brottmål. Frågan om målsägandens rätt till ersättning av allmänna medel för sin inställelse är emellertid enligt gällande ordning icke enbart beroende av att han höres i anledning av åklagarens talan. Även om så är fallet, är han nämligen icke ersättningsberättigad, därest han biträtt åtalet eller eljest fört talan jämte åklagaren. Härvid är att märka, att enligt gällande praxis målsäganden ej är berövad ersättningsrätten i de fall då åklagaren på tjänstens vägnar utför hans talan om enskilt anspråk. Någon fast praxis finns ej och läser ej heller kunna åstadkommas i fråga om de förutsättningar under vilka åklagaren åtar sig att föra målsägandens talan. En följd härav är att målsägandens rätt till ersättning för inställelsen i betydande utsträckning beror av tillfälligheter. Denna ordning måste anses otillfredsställande. Bortsett härifrån finns — med hänsyn till att inställelsen, då målsäganden höres i anledning av åklagarens talan, innebär tillgodoseende av ett allmänt intresse — grund för att i dylikt fall städse giva målsäganden rätt till ersättning. Förutsättningen härför bör självfallet vara att, på sätt kommittén närmare utvecklat, målsägandens personliga inställelse verkligen föranletts av att han skall höras i anledning av åklagarens talan.

Såsom Göta hovrätt påpekat äger målsägande ej föra särskild talan mot sådant ersättningsbeslut varom nu är fråga, då han är part. Emellertid bör,

såsom förut anförts, målsägandens rätt till ersättning för inställelsen gälla, oavsett om han för talan i målet. Denna fråga bör därför ej heller inverka på rätten att föra särskild talan. Erforderliga jämkningar bör alltså vidtagas i reglerna härom.

Vad nu förordats föranleder ändringar i 20 kap. 15 §, 30 kap. 12 § och 49 kap. 4 § rättegångsbalken samt 3 § lagen den 10 juli 1947 angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl.

Viss kostnad kommer att genom reformen åsamkas statsverket. Denna, som skall bestridas från det under andra huvudtiteln uppförda anslaget: Ersättning åt domare, vittnen och parter, är ej av den storlek att den påverkar anslagets beräkning.»

Vissa frågor om expedierande av dom eller beslut.

Gällande rätt.

I gällande lagstiftning återfinnes vissa bestämmelser om underrättelse och anslag om meddelande av dom eller beslut. Sålunda skall enligt 17 kap. 9 § fjärde stycket rättegångsbalken, om tvistemål icke avgöres efter huvudförhandling eller vid sammanträde för muntlig förberedelse, underrättelse om tiden för meddelande av dom senast dagen förut avsändas till parterna och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i rättens karfsl. Vad sålunda stadgats om dom skall enligt 12 § första stycket samma kapitel äga motsvarande tillämpning i fråga om slutligt beslut. Likaså skall enligt 30 kap. 7 § tredje stycket och 10 § första stycket, då brottmål avgöres utan huvudförhandling, underrättelse om tiden för meddelande av dom eller slutligt beslut avsändas och anslås på samma sätt.

I första instans i lagsökningsmål och mål om betalningsföreläggande motsvaras rättegångsbalkens nu återgivna stadgande om anslag av bestämmelsen i 38 § lagsökningslagen om anteckning i särskild bok, som utan särskild begäran skall vara tillgänglig för allmänheten. Anteckning i boken skall ske dels enligt 9 § om vissa förelägganden, som rätten meddelar part medan målet är under behandling vid rätten, och dels enligt 34 § sista stycket om meddelande av utslag eller av beslut, mot vilket talan må omedelbart föras, och anteckningen skall enligt 38 § göras senast samma dag som föreläggande, utslag eller beslut meddelas. Underrättelse om föreläggande enligt 9 § skall enligt särskilt stadgande i lagrummet avsändas till parten samtidigt med att anteckning sker i boken. Däremot gäller beträffande utslag eller slutligt beslut i lagsökningsmål och mål om betalningsföreläggande det allmänna stadgandet i rättegångsbalken om underrättelser till parterna.

Å s. 71—73 i propositionen lämnas en översiktlig redogörelse för kommitténs ändringsförslag i denna del och yttrandena däröver.

Departementschefen.

»Då mål — tvistemål eller brottmål — avgöres och det ej sker efter huvudförhandling eller vid sammanträde för muntlig förberedelse, skall se-

nast dagen förut underrättelse om tiden för domens meddelande avsändas till parterna och anslås i rättens kansli. Såsom kommittén framhållit utgör denna föreskrift stundom hinder för att mål avgöres så snabbt, som eljest skulle kunnat ske och som ibland är önskvärt. Någon olägenhet torde ej uppkomma om meddelandet avsändes först samma dag som domen eller det slutliga beslutet meddelas. Genom en sådan ändring vinnes — utom ökad möjlighet att snabbt avgöra brådska mål — att större enhetlighet uppnås med den ordning som gäller för ärenden och lagsökningsmål. Någon verklig uppgift synes systemet att i rättens kansli anslå underrättelsen om tiden för avgörandet knappast fylla. Föreskrifterna om anslag torde därför såsom kommittén förordat kunna utan olägenhet upphävas. Denna reform torde lämpligen böra utsträckas att gälla även lagsökningsmålen, i vilka anslag nu skall ske beträffande dels vissa förelägganden och dels meddelande av utslag och beslut.

Vad i detta avsnitt förordats föranleder ändringar i 17 kap. 9 § och 30 kap. 7 § rättegångsbalken samt i lagsökningslagen.»

Vissa frågor om domförheten i domstolsärenden.

Gällande rätt.

I lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden meddelas bestämmelser i 1 § om vilka frågor som är att hänföra till ärenden. Regler om rättens domförhet vid handläggning av ärenden återfinns i 6 och 7 §§.

Dessa regler innebär, att underrätt vid handläggning av ärende i regel är domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Flera undantag från denna huvudregel finns emellertid. Undantagen gäller icke handläggning, som är av formell eller förberedande natur; i dylika fall är rätten alltid domför med en domare. Vid den sakliga prövningen däremot av vissa i 6 § andra stycket uppräknade ärenden kräves för domförhet i häradsrätt nämnd och i rådhusrätt tre ledamöter. Till dessa ärenden hör bl. a. de som angår adoption, vårdnaden om barn, förordnande eller entledigande av förmyndare och god man enligt föräldrabalken med vissa undantag, förvaltning enligt boutredningslagen, förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörandet av särskilt uppdrag i andra fall än förut i paragrafen sagts samt dödande av förkommen handling.

Härutöver må nämnas, att enligt 7 § vissa ärenden — bl. a. de angående bouppteckning — skall handläggas av den som har att upptaga inskrivningsärenden.

Å s. 74—76 i propositionen lämnas en översiktlig redogörelse för vad kommittén föreslagit i denna del och för yttrandena däröver.

Departementschefen.

Vid lagrådsremissen anförde föredragande departementschefen.

»Kommittén har föreslagit viss utvidgning av ensamdomarens behörighet

vid handläggning av domstolsärenden. Utvidgningen avser ärenden angående dels förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man enligt föräldrabalken, dels förordnande eller entledigande av god man i vissa andra fall eller av någon som har att fullgöra särskilt uppdrag, t. ex. god man enligt lagen om allmänna arvsfonden, god man för förvaltning av samfällid egendom och skiftesman vid arvskifte, och dels avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman och förordnande av sådan. Från ensamdomarens kompetens skall ärendet dock undantagas om det är tvistigt eller om det eljest finnes lämpligt att rätten är fullsutten.

I princip biträder jag detta kommitténs förslag. Då dessa ärenden ej är tvistiga är de nämligen regelmässigt av enkel beskaffenhet. Härtill kommer på sätt kommittén anfört att vissa av dem har samband med andra mål eller ärenden som nu kan prövas av ensamdomare; ur arbetssynpunkt är önskvärt att båda ärendena kan avgöras i ett sammanhang. I andra fall åter är ärendena av brådskande natur. Kan icke ensamdomare slutligen avgöra ärendet erfordras ej sällan interimistiskt förordnande i avvaktan på att rätt med behörig sammansättning skall sammanträda. En sådan ordning är självfallet tyngande.

Genomförandet av vad jag nu förordat påkallar ändring i lagen om handläggning av domstolsärenden.»

I specialmotiveringen anfördes följande.

»I samband med förordade ändringar torde den redaktionella jämkningen böra vidtagas att nu förekommande hänvisningar till lagen om förmyndarskap utbytes mot hänvisningar till motsvarande bestämmelser i föräldrabalken.

Bland de i 7 § lagen om handläggning av domstolsärenden angivna ärendena omnämnes icke ärenden angående kvarlåtenskapsskatt. Då lagen om handläggning av domstolsärenden tillkom, fanns icke kvarlåtenskapsskatt; denna infördes först genom en förordning den 26 juli 1947, och vid tillkomsten av förordningen gjordes icke någon ändring i 7 § ärendelagen. Enligt 31 § protokollskungörelsen skall vid underrätt föras bouppteckningsprotokoll över ärenden angående bouppteckning, arvsskatt, kvarlåtenskapsskatt, testamentsbevakning, åtgärder som avses i 9 kap. lagen om arv och 8 kap. lagen om testamente, äktenskapsförord, avhandlingar om lösöre köp och kallelse å okända borgenärer. Samtliga de i sistnämnda paragraf uppräknade ärendena med undantag av ärenden angående kvarlåtenskapsskatt anges även i 7 § ärendelagen.

På sätt kommittén föreslagit bör bland de i detta lagrum uppräknade ärendena upptagas även de angående kvarlåtenskapsskatt.»

Mellandom.

Gällande rätt.

Enligt 17 kap. 4 och 5 §§ rättegångsbalken äger domstol befogenhet att uppdelat ett och samma mål på skilda avgöranden. Sålunda kan jämlikt

17 kap. 4 §, då till gemensam handläggning är förenade flera käromål som i förhållande till varandra är fristående, särskild dom, s. k. deldom, meddelas rörande något av dem; sådan dom kan även förekomma beträffande viss kvantitativt bestämd del av ett och samma käromål. Ett annat slag av särskild dom är s. k. mellandom, varom stadgas i 17 kap. 5 §. Mellandom innebär avgörande av visst käromål, av vars prövning annat i samma rättegång handlagt käromål är beroende, eller av viss fråga rörande ett käromål, vilken är av betydelse för prövningen av käromålet i övrigt.

Jämlikt 17 kap. 5 § första stycket kan rätten meddela mellandom, då i en rättegång handlägges såväl talan om fastställelse, huruvida visst rättsförhållande består eller icke består, som talan, vars prövning beror därav. Mellandomen avser då den förstnämnda talan. Mellandom kan även meddelas, då prövningen av viss talan eljest beror av utgången av annan talan, som handlägges i samma rättegång. I sådant fall kan mellandom givas över sistnämnda talan. Rätten äger i de fall som nu nämnts att, oberoende av parts yrkande, efter lämplighetshänsyn pröva, huruvida mellandom bör meddelas.

I 17 kap. 5 § andra stycket omnämnes ett tredje fall där mellandom kan meddelas. Detta fall föreligger, när i ett mål, vari talan föres om fullgörelse, såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörrelsens storlek är stridiga. Mellandom kan då givas över skyldigheten att fullgöra, därest det med hänsyn till utredningen finnes lämpligt, att dessa frågor avgöres var för sig. Såsom en ytterligare förutsättning för meddelande av mellandom fordras i detta fall, att käranden framställer begäran därom.

Enligt 17 kap. 5 § sista stycket äger rätten, då mellandom givits, förordna, att målet i övrigt skall vila till dess domen vunnit laga kraft.

För behandling av sådan del av saken, i fråga om vilken mellandom må meddelas, kan rätten enligt 42 kap. 13 § utsätta särskilt sammanträde för muntlig förberedelse. Vidare kan rätten jämlikt 42 kap. 20 § första stycket utsätta särskild huvudförhandling, oaktat förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats.

Å s. 80—82 i propositionen lämnas en översiktlig redogörelse för kommitténs ändringsförslag i denna del och för de yttranden som avgivits däröver.

Departementschefen.

»I mål, vari talan föres om fullgörelse och i vilket såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörrelsens storlek är stridiga, kan mellandom avseende skyldigheten att fullgöra meddelas endast i det fall att käranden så begärt. Kommittén har förordat införande av en rätt även för svaranden att i detta fall framställa begäran om mellandom. Svarandens rätt skall enligt förslaget dock vara mera begränsad än kärandens, då på svarandens begäran och mot kärandens bestridande mellandom ej skall få användas med mindre synnerliga skäl är därtill.

Otvivelaktigt finns fall i vilka det måste anses rimligt att även svaranden

har rätt att hemställa att mellandom meddelas beträffande frågan, huruvida skyldighet att fullgöra föreligger. Detta torde gälla i främsta rummet den situationen då det framstår som åtminstone i hög grad tveksamt, om fullgörelseskyldighet över huvud föreligger, samt utredningen beträffande fullgörelsens storlek kan väntas bli vidlyftig och kändaren ej kan anses solvent för den ersättning för rättegångskostnader, som vid ett ogillande av käromålet kan bli tillerkänd svaranden.

Samtidigt bör emellertid beaktas, att medgivande av en rätt för svaranden att i fall varom nu är fråga påkalla mellandom kan utnyttjas på obehörigt sätt och till men för kändaren. Meddelandet av mellandom och särskild fullföljd mot denna kan medföra att målets slutliga avgörande fördröjes. Det kan därför ej uteslutas att stundom svarandens begäran om mellandom bottnar i en önskan att förhålla avgörandet. Han kan ha ett intresse därav ur flera synpunkter. Sålunda kan han vinna uppskov med den prestation, som målet avser. Det bör också beaktas att genom dröjsmålet kändarens möjligheter att förebringa bevisning i återstående del av målet kan försvåras.

Med hänsyn till att det städse ankommer på rätten att pröva huruvida mellandom lämpligen kan givas finnes emellertid en möjlighet att beakta de olägenheter som en mellandom skulle medföra för kändaren. Jag är därför beredd förorda införandet av en rätt för svaranden att påkalla mellandom. Dock vill jag understryka, att begäran om mellandom, som gjorts av svaranden men bestritts av kändaren, icke bör bifallas med mindre synnerliga skäl därför föreligger. Uttrycklig bestämmelse härom torde såsom kommittén föreslagit böra upptagas i lagtexten.

Genomförandet av den nu förordade reformen påkallar ändring i 17 kap. 5 § rättegångsbalken.»

Forum för genkärsmål i äktenskapsmål.

Gällande rätt.

I 14 kap. 1—7 §§ rättegångsbalken finns bestämmelser om förening av tvistemål. I 14 kap. 3 § stadgas, att om svaranden vill till gemensam handläggning väcka talan mot kändaren angående samma sak eller sak, som har gemenskap med denna, eller rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kändarens, och det sker före huvudförhandlingen, skola målen handläggas i en rättegång. Käromål, som sålunda förenats med huvudkärålet, är genkärsmål. I 14 kap. 7 § angives de allmänna förutsättningarna för förening av mål enligt de föregående paragraferna. Sålunda föreskrives, att mål ej må förenas, med mindre målen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt för målen samma rättegångsform är tillämplig.

För att underlätta förening av genkärsmål med huvudkärsmål har i 10 kap. 14 § andra stycket stadgats, att genkärsmål skall upptagas av den rätt, som upptagit huvudkärålet. Detta stadgandes tillämplighet är emellertid i vissa fall begränsad. Sålunda angives i 10 kap. 17 § första stycket, att rätten ej på grund av vad i 10 kap. stadgas är behörig att upptaga vissa angivna grupper mål, däribland äktenskapsmål.

Äktenskapsmål är enligt 15 kap. 1 § giftermålsbalken mål, däri tvisten är huruvida man och kvinna är i äktenskap förenade med varandra, samt mål om återgång av äktenskap, hemskillnad och äktenskapsskillnad. Bestämmelser om forum i dylika mål är upptagna i 4 § samma kapitel.

Å s. 84 och 85 i propositionen lämnas en översiktlig redogörelse för kommitténs förslag i denna del och yttrandena däröver.

Departementschefen.

»Har två makar hemvist å olika orter och lyder dessa under skilda domstolar, blir i äktenskapsmål forum i regel för den ene maken vid en domstol och för den andre vid en annan. Om emellertid den ene maken instämt äktenskapsmål mot den andre till en domstol och om även denne vill väcka talan i äktenskapsmål mot den förre, bör såsom kommittén uttalat sistnämnda mål kunna upptagas vid samma domstol. Frågan huruvida gällande rätt giver möjlighet härtill har i praxis besvarats olika. En förtydligande lagregel torde därför böra införas. Då forumfrågan beträffande äktenskapsmål är uttömmande reglerad i 15 kap. giftermålsbalken synes förtydligandet lämpligen böra ske på det sättet att till 15 kap. 4 § första stycket nämnda balk fogas en ny punkt av innehåll, att om ena maken väckt talan mot andra maken vid behörig domstol, denne städse skall äga till gemensam handläggning väcka talan i äktenskapsmål mot den förre vid samma domstol.»

Lagrådet.

Vid ärendets behandling i lagrådet framställdes vissa erinringar mot det till lagrådet remitterade förslaget. Dessa erinringar har beaktats i propositionen.

Utskottet.

Såsom framgår av den inledningsvis lämnade översikten över det förevarande lagärendets tillkomsthistoria begärde riksdagen år 1950 en utredning för att med beaktande av dittills vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följd författningar. I det utlåtande från första lagutskottet (nr 23), som låg till grund för riksdagens begäran, betonades starkt att det icke kunde komma i fråga att rucka på de grundläggande principerna för den nya processordningen utan endast att revidera smärre detaljer. I anslutning härtill framhöll utskottet, att såvitt anginge bestämmelser reglerande det processuella förfarandet, den största försiktighet och återhållsamhet måste iakttagas vid en revision, då nämligen de olika stadgandena stode i sådant nära samband med varandra, att även en till synes obetydlig ändring kunde få vittgående, icke önskvärda konsekvenser. Utskottet upptog vidare i sitt utlåtande till granskning skilda

ändringsförslag som från olika håll framförts och angav vissa riktlinjer för en blivande utredning.

I förevarande proposition framlägges nu sådana ändringsförslag på skilda områden av processrätten, vartill den alltjämt pågående utredningen givit anledning. De flesta av de framlagda förslagen rör isolerade detaljspörsmål, men vissa föreslagna ändringar, som här nedan skall närmare upptagas, rör även vid frågor av mera principiell natur.

Det är naturligt att man vid sina strävanden att genom detaljreformer i processordningen förenkla och förbilliga rättegångsförfarandet upptagit till övervägande att utvidga användningen av institutet *strafföreläggande*. Genom en reform i denna riktning avlastas arbete från domstolarna och även i viss mån från åklagarna, då dessa slipper inställa sig inför rätta. När utskottet i sitt förutberörda utlåtande vid 1950 års riksdag övervägde olika förslag till ändringar i rättegångsbalken, behandlade utskottet även denna fråga. Utskottet fann därvid särskilt böra övervägas, om icke institutets begränsning till personer, som uppnått aderton års ålder, skulle kunna slopas. Vidare ansåg utskottet vissa skäl tala för att utvidga institutets tillämpningsområde även till brott, där fängelse visserligen inginge i latituden men sällan eller aldrig ådömdes. Det framhölls dock i utlåtandet, att inom utskottet anförts betänkligheter mot en sådan lösning.

Det i propositionen framlagda förslaget överensstämmer så till vida med de av utskottet tidigare skisserade ändringarna, att 18-årsgränsen borttages. Härigenom vinnes, att de unga personer varom här är fråga kan undgå lagföreläggande inför domstol, då de begår bagatellartade förseelser. Den nuvarande ordningen har för sådana fall icke tett sig rimlig, då den kunnat ge intryck av att man genom domstolsförfarandet önskade åstadkomma ett mera ingripande förfarande för underåriga än för vuxna. Det har visserligen mot ett slopande av 18-årsgränsen invänts, att det vore risk för att underåriga ej kunde bedöma innebörden av dem förelagda strafförelägganden. Med hänsyn till den enkla beskaffenhet av de förseelser varom här är fråga bör emellertid dessa farhågor icke överdrivas.

I propositionen föreslås vidare, att strafföreläggande i framtiden skall få avse högst fyrtio dagsböter i stället för såsom för närvarande högst tjugu. Däremot tillbakavisas tanken att använda strafföreläggande även vid brott, varå kan följa fängelse. Vid övervägande av i dessa hänseenden lämpliga begränsningar av strafföreläggandeinstitutet bör man, såsom klargöres i propositionen, fasthålla att strafföreläggande ger mindre starka garantier än ett domstolsförfarande för ett objektivt riktigt avgörande, då processmaterialet icke framlägges vid ett kontradiktoriskt förfarande. Ehuru strafföreläggande utmärkt väl lämpar sig för användning vid förseelser av så enkel beskaffenhet, att bedömandet kan ske mera schematiskt, kan det därför innebära vissa risker att eftergiva kravet på domstolsprövning i mål, vars bedömande fordrar hänsynstagande till ett vidare faktumkomplex. Utskottet delar därför departementschefens uppfattning, att strafföreläggande endast

bör användas vid egentliga ordningsförelseer, och detta ställningstagande synes föranleda, att strafföreläggande ej bör ifrågakomma vid brott, som kan medföra frihetsstraff. Däremot torde några betänkligheter ej behöva möta mot det i propositionen framlagda förslaget att höja gränsen för det antal dagsböter, som må åläggas i strafföreläggandets form. Den förebragta utredningen synes nämligen ge vid handen, att för vissa ordningsförelseer straffet regelmässigt ligger över tjugu dagsböter. Även för sådana förelseer bör strafföreläggande lämpligen kunna komma till användning och en förskjutning av gränsen till fyrtio dagsböter bör ej möta betänkligheter.

Under avsnittet »*Behandlingen av mindre brottmål vid underrätt*» föreslås i propositionen ändringar i gällande domförhållningsregler för såväl häradsrätt som rådhusrätt. Enligt gällande rätt är häradsrätt domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare, då målet endast rör ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter. I propositionen föreslås, att underrätterna i denna mindre sammansättning skall äga handlägga även andra brottmål, såframt i det särskilda fallet svårare straff än böter ej finnes ifrågakomma. Därjämte föreslås den ändringen av gällande bestämmelser, att underrätterna skall i denna sammansättning även äga pröva enskilt anspråk i anledning av brottet. De i anledning av propositionen väckta motionerna berör alla det avsnitt varom nu är fråga. Motionärerna delar uppfattningen, att en utvidgning av underrätternas behörighet i deras mindre kvalificerade sammansättning bör komma till stånd, men i motionerna påtalas, att enligt det av departementschefen förordade förslaget skulle i rådhusrätterna bevisprövning i alltför stor utsträckning komma att överföras å ensamdomare. Motionärerna önskar därför modifiera de föreslagna domförhållningsreglerna på så sätt, att domare med tremansnämnd respektive ensamdomare ej skall äga handlägga mål, där på visst sätt angiven bevisning upptages. I motionerna I: 535 och II: 685 avses, att mål sålunda skall undantagas från handläggning av domare med tremansnämnd respektive ensamdomare, då vittne eller sakkunnig höres, medan enligt motionerna I: 534 och II: 684 allt upptagande av muntlig bevisning bör tillerkännas sådan verkan. Av motiveringen i motionerna I: 534 och II: 684 framgår, att motionärerna med uttrycket muntlig bevisning avser, att även hörandet av en målsägande skall kvalificera ett mål för handläggning i fullsuttent rätt.

Det torde råda allmän enighet om att det bland de mål som enligt gällande domförhållningsregler i rådhusrätt måste handläggas av tremansrätt finnes ett stort antal av så enkel beskaffenhet, att de väl lämpar sig för handläggning av ensamdomare. Av denna typ är exempelvis ofta enklare mål om olovlig spritinförsel. Även vissa trafikförelseer är otvivelaktigt så bagatellartade, att de kan överföras å ensamdomare. Det kan därför uppfattas såsom en onödig omgång, när i rådhusrätt tre jurister nödgas delta i avgörandet av mål av denna typ. Såsom framhållits i propositionen orsakas dessa förhållanden av de vida straffskalorna. Vid sidan av det så gott som undantagslöst använda bötesstraffet har nämligen i straffskalorna för många

enkla förseelser upptagits även frihetsstraff. Detta har uppenbarligen skett med hänsyn till möjligen uppkommande särfall, men dessa har icke bestämts genom något särskilt rekvisit. Det är med hänsyn till det anförda naturligt, att man upptagit till övervägande att ändra domförhetsreglerna på så sätt, att i rådhusrätt ensamdomare får rätt att handlägga mål om ansvar för brott, varå kan följa även urbota straff.

I sitt förutnämnda utlåtande år 1950 upptog utskottet även frågan om omvandling av vissa tremansmål till ensamdomarbrottmål. I detta hänseende uttalade utskottet, att det vore tveksamt, huruvida någon ändring borde göras i reglerna om stadsdomstolarnas sammansättning. I vart fall, förklarade utskottet vidare, borde ensamdomare ej äga ådöma frihetsstraff. Att utskottet sålunda oaktat skälen för en utvidgning av ensamdomarkompetensen stannade i tveksamhet förklaras av det vanskliga i att på ett lämpligt sätt avgränsa ensamdomarens kompetens. Såsom utskottet ytterligare framhöll, får det nämligen anses uteslutet att ge ensamdomare behörighet att utdöma frihetsstraff, och därest man önskar utvidga behörigheten för ensamdomare, ställes man därför inför svårigheterna att finna en domförhetsregel, efter vilken man kan sortera målen om ansvar för sådana brott, varå kan följa såväl böter som frihetsstraff. Då i propositionen anvisas den lösningen, att ensamdomare skall äga handlägga alla sådana mål, om i det särskilda fallet svårare straff än böter ej ifrågakommer, erfordras därför en förprövning från domarens sida, varigenom denne gör klart för sig huruvida det finnes anledning att ifrågasätta svårare straff än böter eller ej. Såsom framhålles i propositionen möter betänkligheter mot en domförhetsregel, som förutsätter sådan förprövning av målet. Det torde dock såsom departementschefen uttalar i allmänhet lätt kunna skönjas, huruvida frihetsstraff kan ifrågasättas för en åtalad gärning eller ej, och utskottet finner därför, att de betänkligheter, som i nu förevarande hänseende kan anföras mot den föreslagna lagregeln, bör kunna skjutas åsido.

Med hänsyn till det starka ingrepp i en persons liv som göres genom en dom å frihetsstraff och till den allvarliga förkastelsedom över ett handlings sätt som samhället därigenom uttalar har det varit naturligt att kräva att en sådan dom alltid skall framgå som ett resultat av flera personers sinsemellan jämförda uppfattningar och värderingar. Det bör emellertid framhållas — såsom skett i ett flertal remissyttranden — att man genom en gränsdragning efter de hållpunkter som markeras av högre eller lägre straff icke skiljer de mål som är svårare att bedöma från de i detta hänseende lättare. Den frågan uppställer sig därför huruvida man även efter sådana grunder bör begränsa tremansnämndens respektive ensamdomarens kompetens. Vad som i sådant avseende framför annat är ägnat att inge betänkligheter är att å ensamdomare överföra bevisprövning. En i rättegångsbalken antagen grundsats är nämligen att bevisprövning bör åvila antingen ett juristkollegium eller juristdomare jämte nämnd. Denna grundsats har klart uttryckts i propositionen nr 80 till 1931 års riksdag angående huvudgrunderna för en rättegångsreform. Efter att där ha nämnt, att förslag framställdes om rådhus-

rättens organisation som enmansdomstol, fortsatte departementschefen (s. 128): Redan tidigare har jag antytt, att en sådan domstol måste betecknas som alltför svag särskilt med hänsyn till de anspråk, som den fria bevisprövningen ställer å domstolen. Den vid ett fritt bevissystem ofta vanskliga och grannliga sanningsprövningen bör icke bero av en mans omdöme utan dess resultat bör framgå ur en överläggning mellan flera, som självständigt och samtidigt göra sina iakttagelser. Riskens av ett förbiseende eller ett misstag är eljest alltför stor. Med den grundläggande betydelse jämväl för överrätterna, som underrättens bevisningsresultat äger, framstår i än högre grad vikten av, att underrättens sammansättning härutinnan erbjuder största möjliga trygghet. Därest en sådan organisationsform anses böra ifrågakomma, torde i rättssäkerhetens intresse böra uppställas krav å medverkan av nämnd i alla mål liksom vid häradsrätten.

De sålunda utvecklade principerna, vilka ej föranledde erinran från riksdagen, ligger till grund för den senare antagna rättegångsbalken. Det kan ej göras gällande, att man gjort avsteg härifrån genom den regel som f. n. medger, att vissa brottmål handläggas av ensamdomare. Visserligen grundas denna domförhållsregel endast på brottets typiska svårhetsgrad utan att direkt beakta huruvida bevisprövning förekommer eller ej. Men genom att behörigheten för ensamdomare är så snävt begränsad som f. n. är fallet, kommer ensamdomare att så gott som uteslutande handlägga mål av typen ordningsföreseelser där regelmässigt bevisning ej förekommer. Antages emellertid den i propositionen föreslagna domförhållsregeln kommer mål i helt annan utsträckning och av helt annan beskaffenhet att kunna avdömas av ensamdomare. Beträffande den kvantitativa fördelningen av målen mellan tremansrätt och ensamdomare innebär den föreslagna reformen en så fullständig omvandling, att en sakkunnig remissinstans (stadsdomarna) beräknat, att över 90 procent av de nuvarande tredomarbrottmålen skulle kunna komma att handläggas av ensamdomare. Och vad angår beskaffenheten av de överförda målen kommer bland dem att finnas åtskilliga angående brott, vars bedömande typiskt sett är förenad med vansklighet bevisprövning. Bland sådana måltyper utgöres den största av trafikmålen. Vidare må nämnas mål angående lindrigare misshandel och om tukt och sedlighet sårande gärning. I sådana mål uppkommer ofta bevisfrågor av ytterligt svårbedömbart natur, såsom när i ett misshandelsmål prövningen gäller, huruvida rätt till nödvärn förelegat eller överskridits, eller när i ett mål om sedlighetsbrott fråga uppkommer om tilltron till ett barns utsaga. Men i de flesta fall kan dessa brott sonas med böter och enligt den föreslagna lagregeln kommer de i sådana fall att i rådhusrätt kunna dömas av ensamdomare.

Det är uppenbart, att de påtalade konsekvenserna av den föreslagna domförhållsregeln icke låter sig förena med den angivna grundsatsen, att bevisprövning bör ankomma på flera domare. Det understrykes emellertid i propositionen, att den förordade behörighetsregeln icke utgör hinder för att domstolen har mer kvalificerad sammansättning, och det framhålles, att denna möjlighet bör utnyttjas så snart detta påkallas av särskilda för-

hållanden. Bland omständigheter, som sålunda gör en mera kvalificerad sammansättning av rätten lämplig nämnes i propositionen, att i målet förekommer omfattande bevisvärdering, att rättsfrågan är invecklad och svårbedömbär eller att målet är vidlyftigt. Departementschefen uttalar sig även för att i administrativ ordning erinra domstolarna om att beakta, huruvida mål av här ifrågavarande art med hänsyn till sådana särskilda förhållanden icke bör prövas av fullsutten rätt, oaktat ensamdomare respektive domare med tremansnämnd är behörig att upptaga målet. Även om de omständigheter vinner beaktande som enligt departementschefen sålunda bör kvalificera ett mål för handläggning av fullsutten rätt, vill det emellertid för rådhusrätternas del synas som om enligt förslaget bevisprövning skulle i alltför stor utsträckning överföras å ensamdomare. Det förhållandet, att ett mål innehåller bevisprövning skall nämligen enligt propositionen medföra dess överförande till fullsutten rätt först då bevisvärderingen blir omfattande. Det använda uttryckssättet ger närmast vid handen, att endast då i målet höres ett större antal vittnen erfordras, att det upptages av tremansdomstol. Av de grundprinciper för bevisprövning, vilka kommit till uttryck i det återgivna departementschefsuttalandet från år 1931 bör emellertid för rådhusrätternas del följa, att ett mål skall handläggas av fullsutten rätt i alla de fall, då sanningsprövningen i målet kan sägas innefatta ett vägande mot varandra av sinsemellan stridiga utsagor. Utskottet vill understryka, att en reform av ifrågavarande slag icke får medföra, att dessa grundsatser frångås utan att mål med egentlig bevisprövning alltjämt kommer att i rådhusrätt handläggas av fullsutten rätt. För häradsrätternas del synes däremot hinder ej behöva möta mot att anförtro sådan egentlig bevisprövning åt domare med tremansnämnd, ehuru dock den av departementschefen angivna begränsningen alltid bör gälla, att mål med mera omfattande bevisvärdering upptages av domare med stor nämnd.

Enligt den mening varåt utskottet härmed givit uttryck skulle tillämpningen av den i lagtext fixerade domförhetsregeln komma att avsevärt inskränkas. Den bristande överensstämmelsen mellan lagens ordalydelse och dess sålunda angivna, närmare innebörd kan leda till tveksamhet om vad som faktiskt gäller och det är att befara att domförhetsreglerna kommer att tillämpas högst olika i skilda domstolar. En sådan löslighet i regelsystemet medför även svårigheter att fastslå, när en ensamdomare överskridit sin kompetens i den utsträckning, att missbruket kan beivras. Allvarliga betänkligheter möter således mot att tillskapa en domförhetsregel som här föreslås och samtidigt genom allmänna uttalanden förklara, att denna ej är avsedd att tillämpas i den utsträckning den enligt sin avfattning äger.

Det ovan förda resonemanget leder närmast till att man såsom motionärerna föreslår bör i lagtexten föreskriva, att ensamdomare ej äger upptaga bevisning. Ej heller motionärernas lösning synes emellertid invändningsfri. Sålunda synes en domförhetsregel med det innehåll som föreslagits i motionerna med nödvändighet bli invecklad till sin konstruktion och alltför stel i tillämpningen.

Utskottet finner således ej heller den av motionärerna anvisade lösningen tillfredsställande och anser sig kunna instämma i det av departementschefen gjorda uttalandet, att de förhållanden som bör kvalificera ett mål för fullsutten rätt är så växlande från fall till fall, att det knappast låter sig göra att låta dem komma till uttryck i en lagregel. Utskottet, som år 1950 ställde sig tveksamt inför tanken att utvidga ensamdomarkompetensen, finner sig därför böra dra den slutsatsen, att den närmare utredningen om möjligheterna till sådan utvidgning visar, att det icke låter sig göra att på ett tillfredsställande sätt avgränsa de mål, som i och för sig lämpar sig för handläggning av ensamdomare.

Det må tilläggas, att om man alltjämt vill upprätthålla den principen, att egentlig bevisprövning bör förbehållas fullsutten rätt den praktiska vinnningen av en reform skulle bli ringa. Ty även om de tredomarbrottmål, vari vittnesbevisning ej förekommer, kan vara många till antalet, torde de dock i en rådhusrätt upptaga allenast en så ringa del av den totala handläggningstiden i fullsutten rätt, att föga arbetsbesparing vore vunnen med allenast sådana måls överförande till ensamdomare. Att å andra sidan gå längre och överföra även mål innefattande egentlig bevisprövning till ensamdomare anser utskottet på anförda skäl icke böra komma i fråga. Det kan ytterligare framhållas, att den avsevärda utvidgning av ensamdomarkompetensen, som föreslås genomförd för brottmålsens del, bjärt kontrasterar mot den återhållsamhet, som departementschefen funnit anledning iakttaga, då han övervägt att till ensamdomare överföra handläggningen av vissa domstolsärenden, som f. n. måste handläggas av fullsutten rätt. Vid remissbehandlingen av kommittébetänkandet väcktes i några yttranden förslag om att till ensamdomare överföra vissa grupper av ärenden, såsom angående adoption och dödande av förkommen handling i de fall då dessa ärenden ej vore tvistiga. Departementschefen tillbakavisar emellertid i propositionen dessa förslag med uttalandet, att dessa ärenden, även då tvist ej föreligger, ej sällan är av ömtålig natur och finner på grund härav liksom av andra skäl, att sådana ärenden alltjämt bör avgöras i fullsutten rätt. Utskottet delar departementschefens sålunda uttalade mening men det är enligt utskottets mening uppenbart, att de anförda skälen för en mer kvalificerad bedömning med än större styrka gör sig gällande i fråga om många av de brottmål som i propositionen föreslås överförda till ensamdomare.

Utskottet delar den såväl i propositionen som i motionerna framförda uppfattningen, att den överensstämmelse i behörighet, som f. n. upprätthålles mellan ensamdomare i rådhusrätt och tremansnämnd i häradsrätt bör bibehållas. Det är emellertid anledning att framhålla, att enligt det framlagda förslaget kan härigenom de ojämförligt flesta brottmålen i häradsrätt komma att handläggas med tre i stället för med sju man i nämnden. Detta kommer att medföra, att det i stor utsträckning blir omöjligt att i nämnden erhålla den person- och ortskännedom, som alltid betraktats som ett av häradsnämndens värdefullaste bidrag till rättsskipningen.

Vad sålunda anförts ger vid handen att allvarliga betänkligheter möter

mot det framlagda förslaget om utvidgning av behörigheten för tremansnämnd respektive ensamdomare. Det är emellertid givet, att det i sista hand blir en avvägningsfråga, huruvida man är beredd att acceptera de påvisade olägenheterna i hopp om att därigenom kunna verksamt bidra till avhjälpandet av brister inom rättegångsväsendet. I propositionen göres gällande, att en omvandling av tredomarbrottmål till ensamdomarbrottmål är nödvändig för att avarbeta de avsevärda arbetsbalanser, som uppkommit i vissa domstolar, främst några större rådhusrätter. Någon utredning angående i vilken utsträckning sådana förhållanden föreligger lämnas emellertid ej i propositionen och utskottet hyser viss tveksamhet om behovet av en reform. Det bör emellertid framför allt understrykas, att även om på något håll — såsom främst torde vara förhållandet i Stockholms rådhusrätt — uppkommit en avsevärd arbetsbalans, får detta icke tagas till intäkt för en lagstiftning, som för hela landet medför en försämring av gällande ordning. Med hänsyn till det anförda framstår behovet av en reform icke som så angeläget, att utskottet kan tillstyrka det framlagda förslaget.

Utskottet vill i detta sammanhang ytterligare tillägga, att de betänkligheter mot en reform av domförhållningarna som ovan anförts i stort sett är en följd av att man för rådhusrätternas del ställes inför alternativet ensamdomare eller juristkollegium. De spörsmål som här dryftats skulle komma i ett annat läge, om man även i de mindre brottmålen sätter lekmän vid sidan av den ensamme juristdomaren. Denna tanke är icke ny utan som framgår av det ovan citerade uttalandet i propositionen till 1931 års riksdag ansåg dåvarande departementschefen, att en minskning av det lagfarna elementet i rådhusrättsorganisationen förutsatte införande av lekmannanämnd. I nu förevarande proposition framhålles, att frågan om ökat lekmannainflytande i rådhusrätterna bör upptagas i ett större sammanhang, nämligen i anslutning till en utredning om förstatligande av dessa. Det är tydligt, att en utredning härom kommer att i hela dess vidd ta upp frågan om rådhusrätternas framtida organisation och i samband därmed även ompröva spörsmålet om lekmannainflytandet i städernas rättsskipning. Utskottet, som anser sig ha anledning anta, att en sådan utredning kommer att inom en snar framtid igångsättas, ser häri ytterligare ett skäl att ej f. n. genomföra en reform som i så hög grad berör organisationen av rådhusrätterna.

Med hänsyn till vad sålunda anförts kan utskottet icke tillstyrka de föreslagna ändringarna i 1 kap. 5 och 11 §§ rättegångsbalken. Vid denna prövning bör även 51 § militära rättegångslagen bibehållas oförändrad.

I propositionen föreslås under detta avsnitt regler, som i större utsträckning än de nu gällande möjliggör att föra anteckningar i stället för protokoll och att utfärda domar i förenklad form. Förutsättningarna härför anknyter i den framlagda lagtexten till att underrätten är domför i sin mindre kvalificerade sammansättning. I denna utformning kommer de föreslagna reglerna därför att förfalla vid avslag å propositionen i denna del. Det synes emellertid önskvärt med en reform i den avsedda riktningen och betänklig-

heter synes ej heller behöva möta mot att möjligheterna till s. k. tabelldom ges ungefärligen det utrymme, som i propositionen synes ha varit avsett. Det bör således övervägas att i mål rörande allenast ansvar för brott tillåta användande av tabelldom, då den tilltalade erkänt gärningen och svårare straff än böter ej ådömes.

I 1950 års utskottsutlåtande diskuterades utförligt frågan om *måls avgörande på handlingarna i hovrätt*. Utskottet framhöll därvid, att ett ökat utrymme för skriftligt förfarande i hovrätt skulle vara ett verksamt medel för nedbringande av rättegångskostnaderna, men det underströks samtidigt, att det måste bestämt fasthållas vid att hovrättsprocessen i princip skulle vara muntlig. Utskottet granskade därefter möjligheterna till olika begränsade undantag från denna huvudregel. Vid det utredningsarbete som sedermera bedrivits inom rättegångskommittén har de sålunda skisserade ändringsförslagen vidare utvecklats och det har för olika fall övervägts att låta mål i hovrätt avgöras på handlingarna. Kommittén stannade emellertid för att endast i två olika avseenden föreslå uppmjukningar av muntlighetsprincipen. Dels förordades en förskjutning från 500 till 1 500 kronor av den för tvistemålen gällande värdegräns, som omfattar de mål, vilka må avgöras utan huvudförhandling, därest ej båda parter motsätter sig detta. Dels föreslogs, att dispositiva tvistemål skulle få på båda parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten funne uppenbart, att sådan ej erfordrades. Departementschefen, som ej haft något att erinra mot det förstnämnda förslaget, har emellertid ej ansett sig böra biträda den senare av kommittén förordade reformen.

Såsom utskottet år 1950 framhöll synes en höjning av 500-kronorsgränsen motiverad. Om denna regel skall återfå det innehåll den till följd av penningvärdets fall förlorat, bör gränsen förskjutas till något över 1 000 kronor. Betänkligheter torde emellertid ej behöva möta mot den av departementschefen föreslagna gränsdragningen vid 1 500 kronor.

Utskottet ställde sig år 1950 välvilligt till ytterligare uppmjukningar av muntlighetskravet i hovrätt. Till stöd för ett sådant ståndpunktstagande kan anföras att det otvivelaktigt finns vissa mål, som med lika stor säkerhet för ett riktigt avgörande skulle kunna avgöras på handlingarna, varigenom de enskilda parternas processkostnader skulle komma att avsevärt nedbringas. Den av kommittén verkställda utredningen synes emellertid ge vid handen, att det är förenat med stora vanskligheter att efter objektiva normer avgränsa dessa mål. Det kan då synas, som om det av kommittén föreslagna stadgandet skulle på ett naturligt sätt utskilja åtminstone de mest utpräglade av de fall där huvudförhandling skulle innebära en onödigt kostsam och för parterna tyngande procedur. Som departementschefen utvecklar, kan det emellertid befaras, att de garantier mot missbruk av skriftlighet, vilka kommittén uppställer, ej är fullt tillfredsställande. Det är sålunda antagligt, att parterna skall vara benägna att i större utsträckning önska målets avgörande på handlingarna än som är sakligt befogat. Då det

vidare kan befaras, att hovrätten ej alltid har fullgod möjlighet att på handlingarna bedöma, om huvudförhandling är erforderlig, kan det ej uteslutas, att även den garanti, som ligger i kravet på hovrättens godkännande av skriftlig procedur, kan komma att brista.

Utskottet finner sig därför böra instämma i departementschefens slutsats, att behovet av ökad möjlighet att avgöra mål utan huvudförhandling icke kan anses vara så stort att det väger tyngre än de risker för en olämplig utveckling som är förbundna med den ifrågasatta regeln.

De ändringsförslag, som i övrigt framlagts i propositionen, har icke givit anledning till någon erinran från utskottets sida.

Under åberopande av det ovan anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom propositionen framlagda förslagen till lag om ändring i rättegångsbalken och lag om ändrad lydelse av 51 och 73 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472) ävensom med avslag å motionerna I: 534 och II: 684 samt I: 535 och II: 685 — måtte för sin del antaga

1. följande förslag till

L a g

om ändring i rättegångsbalken.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Häri genom förordnas, dels att 1 kap. 5 och 11 §§, 6 kap. 1 §, 17 kap. 5 och 9 §§, 19 kap. 1 och 7 §§, 20 kap. 15 §, 30 kap. 6, 7 och 12 §§, 36 kap. 5 §, 48 kap. 1 och 4 §§, 49 kap. 4 §, 50 kap. 21 och 22 §§, 51 kap. 22 § samt 59 kap. 5 § rättegångsbalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, dels ock att 48 kap. 5 § samma balk skall upphöra att gälla.

Häri genom förordnas, dels att 17 kap. 5 och 9 §§, 19 kap. 1 och 7 §§, 20 kap. 15 §, 30 kap. 7 och 12 §§, 36 kap. 5 §, 48 kap. 1 och 4 §§, 49 kap. 4 §, 50 kap. 21 och 22 §§, 51 kap. 22 § samt 59 kap. 5 § rättegångsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, dels ock att 48 kap. 5 § samma balk skall upphöra att gälla.

1 KAP.

5 §.

I tingslag — — — deras antal.

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. Rör mål allenast ansvar

¹ Senaste lydelse, se beträffande 19 kap. 1 § SFS 1948: 453 och beträffande 49 kap. 4 § SFS 1947: 616.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, eller utom ansvar för sådant brott även enskilt anspråk i anledning av brottet, vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden. Vad nu sagts skall ock gälla för det fall att i straffsatsen tillika ingår svårare straff än böter men sådant straff med hänsyn till vad som anförts vid åtalets väckande icke ifrågakommer för gärningen och ej heller sedermera finnes böra ådömas. Hålles syn å stället utom huvudförhandling, vare häradsrätten ock domför med tre i nämnden.

Häradshövdingen fördele — — — inom nämnden.

11 §.

Rådhusrätt vare — — — nu sagts.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, vare rådhusrätt dock domför med en lagfaren domare. Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, eller utom ansvar för sådant brott även enskilt anspråk i anledning av brottet, vare jämväl vid huvudförhandling och syn å stället rådhusrätt domför med en lagfaren domare. Vad nu sagts skall ock gälla för det fall att i straffsatsen tillika ingår svårare straff än böter men sådant straff med hänsyn till vad som anförts vid åtalets väckande icke ifrågakommer för gärningen och ej heller sedermera finnes böra ådömas.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

6 KAP.

1 §.

Protokoll skall — — — mål särskilt.

Över handläggning — — — heller protokoll.

Är i mål, som rör allenast ansvar för brott, vid huvudförhandling häradsrätt domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare och har den tilltalade erkänt gärningen, må i sådant mål i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Konungen.

17 KAP.

5 §.

Handläggas i — — — — — den talan.

Äro i mål, vari talan föres om fullgörelse, såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörrelsens storlek stridiga och finnes med hänsyn till utredningen lämpligt, att dessa frågor avgöras var för sig, må på parts begäran särskild dom givas över skyldigheten att fullgöra; mot kärandens bestridande må sådan dom ej givas med mindre synnerliga skäl äro därtill.

Då särskild — — — — — laga kraft.

9 §.

Innan dom — — — — — stadgar därom.

Då huvudförhandling — — — domens meddelande.

Vad nu — — — — — muntlig förberedelse.

Avgöres eljest mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast samma dag avsändas till parterna.

Avkunnande av — — — av fullföljdshänvisning.

19 KAP.

1 §.

Laga domstol — — — — — sig, behörig.

Är, då — — — — — uppehåller sig.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Åtal för brott må ock upptagas av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet eller rätten i den ort, där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

7 §.

Har, sedan stämning delgivits den misstänkte, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, vare domstolen ändock behörig.

Har allmänt — — — — — förordnar annat.

20 KAP.

15 §.

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

30 KAP.

6 §.

Är i mål, som rör allenast ansvar för brott, vid huvudförhandling husrätt domför med tre i nämnden och rådhusrätt med en lagfaren domare och har den tilltalade erkänt gärningen, må domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må ock utfärdas i förenklad form. Närmare bestämmelser därom meddelas av Konungen.

7 §.

Innan dom — — — — — stadgar därom.

Då huvudförhandling — — — domens meddelande.

Avgöres mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas.

Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast samma dag avsändas till parterna.

Avkunnande av — — — av fullföljdshänvisning.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

12 §.

Beslut under rättegången, mot vilket talan ej må föras särskilt, skall genast gå i verkställighet. Vad nu sagts gälle ock beslut, varigenom rätten avvisat ombud, biträde eller försvarare eller utlåtitt sig angående ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part, eller angående häktning eller åtgärd, som avses i 25 — 28 kap., eller bestämt, att förmån av fri rättegång skall upphöra, eller till biträde eller försvarare utsett annan, än part föreslagit. Rätten äge, när skäl äro därtill, i beslut, varigenom föreläggande meddelats part eller annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, förordna, att beslutet må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft.

Är särskild — — — den gällande.

36 KAP.

5 §.

Ämbets- eller tjänsteman — — — iakttaga tystnad.

Ej heller må advokat, läkare, tandläkare, barnmorska eller deras biträden höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill.

Rättegångsombud, biträde — — — må yppas.

Utan hinder — — — två år.

Om tystnadsplikt — — — särskilt stadgat.

48 KAP.

1 §.

Skall allmänt åtal äga rum för brott, varå allenast böter kunna följa, dock ej normerade böter, äge åklagaren, i stället för att väcka åtal, till godkännande förelägga den misstänkte det straff åklagaren anser brottet förskylla. Ej må strafföreläggande avse dagsböter utöver fyrtio. Är brottet förenat med egendoms förverkande eller annan sådan påföljd, skall ock den påföljden föreläggas den misstänkte till godkännande. Är fråga om flera brott, må föreläggande ej givas, med mindre det sker gemensamt för alla brotten.

Strafföreläggande må ej användas, om anledning förekommer, att målsägande finnes.

4 §.

Strafföreläggande, som godkänts av den misstänkte, gälle som dom, vilken vunnit laga kraft.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

49 KAP.

4 §.

Talan mot — — — om rätten.

1. avvisat ombud — — — eller försvarare;
 2. ogillat tredje — — — i rättegången;
 3. förelagt part — — — eller besiktning;
 4. utlåtit sig angående ådömande — — — vållad kostnad;
 5. utlåtit sig angående ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient;
 6. utlåtit sig i — — — 25—28 kap.; eller
 7. avslagit begäran — — — part föreslagit.
- Särskild talan — — — — — rätteligen gjorts.

50 KAP.

21 §.

Hovrätten äge — — — är ogrundad.

Rör målet allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke till ettusen-femhundra kronor, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vid beräkning av värdet må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

Mål, vari — — — ej erfordras.

För prövning — — — ej erforderlig.

22 §.

Har hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, och finnes ej uppenbart, att parterna redan slutfört sin talan, skall tillfälle därtill lämnas dem.

Utan hinder — — — äga rum.

51 KAP.

22 §.

Har hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, och finnes ej uppenbart, att parterna redan slutfört sin talan, skall tillfälle därtill lämnas dem.

Utan hinder — — — äga rum.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

59 KAP.

5 §.

Strafföreläggande, som godkänts av den misstänkte, skall på besvär av den som föreläggandet avser undanröjas:

1. om godkännandet — — — giltig viljeförklaring;
2. om vid — — — ogiltigt; eller
3. om föreläggandet — — — med lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954; dock skall även därefter äldre lag gälla i fråga om underställning av strafföreläggande, som godkänts före lagens ikraftträdande.

2. följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Lag

Lag

om ändrad lydelse av 51 och 73 §§
militära rättegångslagen den 30
juni 1948 (nr 472).

om ändrad lydelse av 73 § militära
rättegångslagen den 30 juni 1948
(nr 472):

Härigenom förordnas, att 51 och 73 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

Härigenom förordnas, att 73 § militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

51 §.

Avvisas ej — — — — —
— — — genom beslut.

Vad i 1 kap. 11 § rättegångsbalken stadgas därom att rådhusrätt vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare äger ej tillämpning i mål som avses i denna paragraf.

73 §.

Åtal i militärt brottmål må ock upptagas av rätten i den ort där brottet förövades, den rätt där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet eller rätten i den ort där den misstänkte mera varaktigt uppehåller sig, om

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner synnerliga skäl föranleda därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1954.

3. de här ovan intagna förslagen till *dels* lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 10 juli 1947 (nr 632) angående ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl., *dels* lag angående ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 808) om lagsökning och betalningsföreläggande (lagsökningslag), *dels* lag angående ändrad lydelse av 6 och 7 §§ lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden, *dels ock* lag om ändrad lydelse av 15 kap. 4 § giftermålsbalcken.

Stockholm den 13 maj 1954.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Lindblom, fru Sjöström-Bengtsson, herr Björnberg, fru Gärde Widemar, herrar Lindgren* och Franzén*;

från andra kammaren: herrar Rylander, Gustafsson i Borås, Andersson i Björkäng*, Jacobsson i Sala, fru Löfqvist, fru Eriksson i Stockholm, herrar Fröding och Lundqvist.

Reservation

av herrar Ahlkvist, Lindgren, Andersson i Björkäng, fru Löfqvist, fru Eriksson i Stockholm och herr Lundqvist, vilka

a) ansett att utskottets utlåtande, såvitt avser avsnittet »Behandlingen av mindre brottmål vid underrätt», bort ha följande lydelse:

»Under avsnittet — — — (lika med utskottet) — — — fullsutten rätt.

Enligt samstämmig uppfattning finns bland de mål, som gäller ansvar för gärningar vars straffskala upptager utom böter även svårare straff och som alltså enligt gällande domförhållningsregler i rådhusrätt måste prövas av rätt med kvalificerad sammansättning, ett betydande antal som utan olägenhet kan handläggas av ensamdomare. Likaså råder enighet om att en-

* Ej närvarande vid uttåtandets justering.

samdomare ej bör äga behörighet att ådöma frihetsstraff. Såsom departementschefen framhållit måste därför, om en utvidgning av ensamdomares behörighet skall genomföras, ett särskiljande ske från fall till fall och här för erfordras en förhandsprövning.

Departementschefen har ingående behandlat frågan om denna förhandsprövning. En väsentlig förutsättning för att undvika de olägenheter som kan vara förbundna med en sådan prövning anges vara att gränsen för ensamdomarens behörighet går mellan ådömande av böter och ådömande av frihetsstraff. Utskottet finner i och för sig ej anledning till erinran mot vad propositionen innehåller om förhandsprövningen och anser alltså, att vid en utvidgning av ensamdomarens behörighet denna bör omfatta ådömande av böter till obegränsade belopp men ej ådömande av svårare straff än böter.

För avgörandet av frågan om en utvidgning av ensamdomarens behörighet lämpligen kan ske är emellertid av betydelse även andra omständigheter än storleken av det straff som man kan anförtro åt ensamdomare att ådöma. Dessa omständigheter är främst huruvida det är lämpligt och ur rättssäkerhetssynpunkt betryggande att ensamdomare upptager och prövar bevisning eller avgör rättsfrågor av mera invecklad och svårbedömbart natur. Av uttalanden i propositionen framgår, att enligt departementschefens mening mål, vari påkallas vittnesbevisning eller sakkunnigbevisning i mera betydande utsträckning, och mål, som är invecklat, icke bör handläggas av ensamdomare. På sätt redan i det föregående antytts har i de i anledning av propositionen väckta motionerna starkt betonats att ensamdomare ej bör äga upptaga bevisning.

Utskottet vill framhålla att rättegångsbalken vilar på den principen att vid prövning av bevisning rätten skall bestå av flera lagfarna domare eller ock en lagfaren domare jämte nämnd. Denna princip har dock ej upprätthållits undantagslöst. Sålunda föreligger för rådhusrätt med en lagfaren domare för närvarande behörighet att pröva mål om ansvar för brott, varå ej kan följa svårare straff än böter, oavsett hur omfattande bevisning som förekommer i målet. Såvitt angår tvistemålen ger förarbetena till rättegångsbalken vid handen, att hinder ej möter mot att till huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen — då såväl häradsrätt som rådhusrätt är domför med en lagfaren ledamot — utsätta mål, som kräver bevisning, blott denna icke är mera vidlyftig.

De i motionerna framförda förslagen att vid en utsträckning av ensamdomares behörighet genom uttryckliga förbud för honom att upptaga bevisning helt eller av visst slag trygga upprätthållandet av grundprincipen, att bevisning bör prövas av mer än en domare, är alltså väsentligt snävare än den ordning som i likartade fall nu gäller. Utskottet anser sig därför ej kunna biträda nämnda förslag och detta så mycket mindre som de endast tager sikte på den ena av de två viktigaste omständigheterna som kan påkalla att ett mål ej bör handläggas av ensamdomare, nämligen att prövning av bevisning förekommer. Förslagen i motionerna anvisar ingen väg att lösa

det lika viktiga problemet hur man skall säkerställa att en svårbedömbär och invecklad rättsfråga kommer att prövas av mer än en domare.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att frågorna, huruvida bevisningen är av den omfattning och rättsfrågan av den invecklade karaktär att prövningen bör ankomma på mer än en domare, växlar från fall till fall på sådant sätt, att det knappast är möjligt att låta dem komma till uttryck i en lagregel. Det torde därför vara ofrånkomligt att vid en utvidgning av ensamdomares behörighet anförtro åt domaren att från fall till fall tillse att de grundläggande principerna att mera vidlyftig bevisning och svårare rättsfrågor prövas av rätt i vilken sitter mer än en domare följes. Propositionens lagförslag har också den utformningen, att utan hinder av att målet faller under ensamdomares behörighet, även domstol med mer kvalificerad sammansättning äger upptaga detsamma. Enligt utskottets mening kan med förtroende uppdragas åt domaren att i enlighet med rättegångsbalkens grundläggande principer bestämma huruvida visst mål skall handläggas av ensamdomare eller av rätt med mer kvalificerad sammansättning. Utskottet vill i anslutning härtill erinra om att sådan bestämmanderätt redan enligt gällande ordning föreligger då det gäller att avgöra huruvida tvistemål lämpligen kan handläggas vid huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen och sålunda indirekt om målet skall prövas av en eller flera domare. Ehuru avsikten är att sådan huvudförhandling skall få förekomma endast under vissa betingelser, innehåller lagen intet om dessa utan ger domaren formell möjlighet att utsätta vilket tvistemål som helst till omedelbar huvudförhandling under den enda förutsättningen att parterna det medger. Erfarenheten torde emellertid visa att denna förutsättning knappast är en garanti för att målet hänskjutes till rätt med flera domare. Bestämmelsen om parternas medgivande torde nämligen oftast verka i motsatt riktning därigenom att parterna utan tillräckliga skäl begär omedelbar huvudförhandling och tvingar domaren att för att rätt tillämpa lagstiftningen gå emot deras önskemål. Så som förfarandet i brottmålen är uppbyggt uppkommer svårighet av denna art i regel icke i de fall varom nu är fråga.

Till stöd för sin ståndpunkt att bestämmanderätten i fråga om domstolens sammansättning i förevarande fall utan olägenhet kan tillerkännas domaren vill utskottet också hänvisa till att lagrådet vid sin granskning av förslaget lämnat nämnda princip helt utan erinran. Lagrådets uppfattning i frågor av denna art bör uppenbarligen tillmätas stor betydelse. Lagrådet har nämligen alldeles särskilda förutsättningar att bedöma huruvida en viss ordning på en punkt i rättegångsförfarandet är ur rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande.

Med hänsyn till vad sålunda anförts finner utskottet, som anser förslaget om utvidgning av behörigheten för ensamdomare i rådhusrätt böra leda till en önskvärd effektivisering av rådhusrätternas arbete, sig böra tillstyrka förslaget.

Efter detta ståndpunktstagande finner utskottet ej anledning till erinran mot förslaget till en motsvarande utvidgning av behörigheten för härads-

rätt med tre i nämnden och ej heller mot förslaget till jämkning av 51 § militära rättegångslagen.

Mot förslaget till utvidgning av möjligheterna att använda systemet att föra anteckningar i stället för protokoll samt att utfärda domar i förenklad form har utskottet ej funnit anledning till erinran.»

b) funnit att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, med avslag å motionerna I: 534 och II: 684 samt I: 535 och II: 685, bifalla förevarande proposition, nr 200.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Inledning	15
Strafföreläggande	16
Behandlingen av mindre brottmål vid underrätt	18
Måls avgörande utan huvudförhandling i hovrätt	24
Vistelseforum i brottmål	26
Tystnadsplikt för tandläkare	28
Målsägandes rätt till ersättning av allmänna medel	29
Vissa frågor om expedierande av dom eller beslut	31
Vissa frågor om domförheten i domstolsärenden	32
Mellandom	33
Forum för genkärsmål i äktenskapsmål	35
Lagrådet	36
Utskottet	36
Reservation	52
